

Məmməd ORUC

QISA QAPANMA

◆ Roman*

Yenidən Şamaxı magistralına çıxıb Bakıya səmt gedən yola burulanda və bir qədər də sonra Hökməli kəndinə gedən yola dönəndə Sərxan Səmədzadə maşının aynasından böyük bir insan məskəninə çevrilmiş Sulutəpənin azman imarətlərinə, yollarına, küçələrinə və arabir də çönüb bu mənzərələrdən gözünü çəkməyən və sanki nə işə demək istəyən Edqarın üzünə baxırdı və inanırdı ki, onun susmasına səbəb keçirdiyi heyrət hissidir.

-Yirmi il qabaq bu təpədə yalnız adda-budda buruqlar gözə dəyirdi. Sürücünün dilindən qopan bu söz elə bil bir damla mürekkəb idi, suçəkən kağıza hopdu.

Sərxan Səmədzadə Xırdalana çatanda maşını ona görə bazara sürdürdü ki, gül alsınlar...

Tamamilə yenidən qurulmuş Bakı-Qazax magistralına, son illərin təbiri ilə desək, İpək yoluna çıxandan sonra gözlərini bir an da olsun dənizdən çəkməyən Edqar yalnız Səngaçala çathaçatda dilləndi:

-Hər şey çox gözəldi, halal olsun, amma gerek sahil boyunu villa tikmək üçün insanlara verməyədilər, -dedi, -haçansa bu səhvi düzəltmək lazım gələcək.

Edqar elə bil bu fikri onun ürəyindən oxumuşdu. O, hətta bir dəfə televiziya müsahibələrindən birində bu mövzuya toxunmuş və bu barədə ətraflı söhbət açmışdı, amma elə ertəsi gün anonim bir telefon hədəsinə məruz qalmışdı: «Ey, xalqın artisti, başın girməyən yerə burnunu soxma!».

Edqarın ali məktəbi bitirib jurnalistliyə başlayandan sonra Xəzər dənizinin problemlərindən onlarca sanballı məqalə yazdığını, hətta hansı məqaləyə görə ağrımayan başına dəsmal bağladığını, hansı yazıya görə Azərbaycan Jurnalistlər İttifaqının «Qızıl qələm» mükafatını aldığını bildirdi. Ona görə Edqarın təəssübkeşliyinə hörmətlə yanaşdı:

-Sən haqlısan, -dedi, nə qədər çəynənsə də, burda yerinə düşən bir ifadəni dilinə gətirdi, -bu dünya belə getməz!

Estakadalara gedən köhnə - onlara tanış yoldan əsər-ələmət qalmamışdı, elə bil təyyarə meydançası idi və bu meydançanın ətrafını alçaq işıq dirəkləri yox, dekorativ ağaclar, kollar bəzəyirdi.

Yeni, səliqəli-sahmanlı görməyi ilə dərhal diqqət çəkən keçid-nəzarət məntəqəsində məşinadən düşüb ədəb-arkanla salam versə də, özünü təqdim etsə də, hara və nə məqsədə getdiklərini bildirsə də, nəzarətçi birçə kəlmə ilə cavab verdi: «Olmaz!». İnad eləyəndə baş nəzarətçi də yan otaqdan çıxıb gəldi; amma son olaraq o da sözüni bir kəlmə ilə bitirdi:

-Olmaz!

74 illik ömründə rüsvət verməyə də, almasa da Sərməstin işə qarışması və qulağına pıclıdıldığı sözi ağlına batdı:

-Bəlkə, Siz bizi estakadəyə öz məşininizlə aparasınız, -dedi, -borclu qalmaq.

Amma yenə cavab müxtəsər oldu:

-Ol-maz!!!

O, fikirləşirdi ki, necə yeni olmaz, bu qədər yol gələsən, əlin ətəyindən uzun geri qayıdasan? Sonucunu dəfə 2005-ci ildə buraya qədər gəlmişdi və içəri keçə bilməyəcəyini alyandılandan sonra getirdiyi çıxarkları bir yük məşinini kuzasında, kişilərin arasında növbəyə gedən fəhlə qadına vermmişdi və xahiş eləmişdi ki, XIX qurğuya çatanda bu çıxarkları denizə səpsin.

Bu hadisədən sonra may ayının 1-də Səngəçalə gəlmişdi. Ayrıılıq amansız şəydi, zaman-zaman başqa uşaqlıq dostları kimi Vİtaliki də ona unudurmuşdu, amma indi birdən-birə Edqarın Vİtaliki xatırlaması, sonra da könlündən keçən niyyət onu öten günlərinə elə qaytarmışdı ki, sanki yenə Vİtaliki axtarmağa gedirdilər, denizə çiçək səpməyə yox.

Edqarın mağmin-mağmin onun üzünə baxdığını görəndə bir daha kəsdirdi ki, nəyin bahasına olur-olsun çıxış yolu tapmalıdı.

Respublikanın əməkdar artisti olduğunu bildiren qırmızı vəsiqəsi də kara gəlmədi, amma bu sənədi görəndən sonra Baş nəzarətçi məsələyə başqa bir tonda aydınlıq gətirdi:

-İş tapmaq indi çox müşkül məsələdi, -dedi, -mənə elə gəlir, Siz də istəməzsiz ki, Sizə görə bizi işdən çıxartsınlar.

Amma bu cavab Sərxan Səmədzadənin inadını qırmaqdı:

-Bəs bizə kim kömək edə bilər?

Cavab yenə də müxtəsər oldu:

-Mister Rocers! Yalnız, Mister Rocers!

-İngilisdidi?

Baş nəzarətçi:

-Şotlandı, amma ingiliscə danışır, -dedi, -almanca da bilir.

Və bu əlavə onu ürəklandırdı; uşaqlıqda anasından öyrəndiyi alman dilini tam unutmamışdı.

-Bəs indi onu necə görə bilərik?

-O, şəhərdə oturur, baş ofisdə, bizim vətəndaşları yalnız cümə axşamı qəbul ələyir, 4-dən 6-ya kimi.

Sərxan Səmədzadənin acı-acı gülümsəməkdən başqa çarəsi qalmayıanda, nədə isə günahkarı kimi Edqarın üzünə baxanda, çiyinə bir əl qondu. Və o, arxaya çönəndə diş həkimini Sabiri tanısa da, gözələrinə inmadı. Sabir onu qucaqlayıb bağırna basandan sonra anladı ki, gözləri onu aldatmayıb.

Amma bu möcüzə idi, qaçaq diş həkimini Sabir hara, Neft və Qazçıxarma İdarəsinin keçid-nəzarət məntəqəsi hara?

Bu hərmin Sabir idi ki, külləti ilə qaçaqın düşündən sonra onların evinin qarşısındaır şahmat klubunda sığınacaq tapmışdı, soyuq bir çis gecesində onu dəhşətli diş ağrısından qurtarmışdı, sonra dostlaşmışdılar, bir - birinin evinə ayaq açmışdılar. Sabir ona, onun arvadına, bir neçə qohumuna protez

dişlər düzəltmişdi, xeyirdə-şərdə də barına gəlmişdi və öten qısa kimi onların insiyvətli davam eləmişdi.

-Sən hara, bu sual hara, ay Sabir?

Əsində, bu əli Sabirin də ona verməyə haqqı çatırdı.

Sərxan Səmədzadə biləndə ki, Sabirin külləti şahmat klubundan çıxardandan sonra gəlirib Neft və Qazçıxarma İdarəsinin ərazisində yerləşən fəhlə yataqxanasında yerləşdirilib, daha əlavə sual verməyə ehtiyac duymadı və o, özü də məsləkli Sabirə analıqanda o, bir an belə təərəddüd etmədən Baş nəzarətçinin üstünə yeridi:

-Bunlar mənim qonaqlarımdı, -dedi, -biza gəllir, icazə verin aparım evimə. Baş nəzarətçi bir qədər fikirləşəndən sonra:

-Doxtur, bir halda ki, sənin qonaqlarında, evinə apara bilirsən, -dedi, -amma estakadəyə yox, özün bilirsən ki... mən burda balaca adamam.

Və bu rıcdəndə sonra Sərxan Səmədzadə başa düşdü ki, Sabir burda da hörmət qazanıb və bu hörmət arzu olunan nəticəni verə bilər. Bununla belə, Sərməstin məşinini griş qapısından buraxmadı. Sabir isə:

-Heç buna ehtiyac da yoxdur, beşçə dəqiqə piyada yol gedəcəyik, -dedi və sonra da üzünü Sərməstə tutdu, -sən də bəri gəl, qayda, məşinada yana narahat olma.

Ötəri hal-ahvaldan məlum oldu ki, bu ərazidə onun kimi yüzə qədər qaçaq ailəsi yerləşdirilib, özü də ayrı-ayrı bölgələrin qaçaqlarını, amma məhribançılıqdi. Sonra Sabir vürğüldə ki, şahmat klubundan çıxarıldığına o qədər də peşiman deyil, çünki buranın havası rütubətli olsa da, təmizdi və uşaqlara da hər şeydən öncə təmiz hava lazımdı.

Denizlə sahili ayıran azman qara qayaların lap yaxınlığında tikilmiş beşmərtəbəli, altı bloklu binanın heyətindəki meydançada top qovan uşaqlar, yaqın ki, qış günəşi bu həvəsə salmışdı. Uşaqlar yaxınlaşanda, onların pörtüb-qıymış sifətlərinə baxanda Sərxanın eyni tamam açıldı, o, son zamanlar, ünümüyyətlə, uşağ görəndə sevinirdi, həta hərdən az qalardı ki, əlini əsla tanımadığı uşağın başına çəkisin. Elə bil hər gün əlində, ovcunda bir uşağ telinin siğalına yetdik həsrət doğulurdu.

-Bəs bu uşaqlar məktəbə necə gedib-gəlirlər?

Sabir nədəsə bu sualı cavabsız qoydu və soruşdu ki, onlar estakadənin Primıçkə deyilan yerinə qədər piyada gedə biləcəklərmi?

Sahildən Primıçkəyə qədər acı başğıracaq kimi uzanan yol yadında idi, bununla belə sevinirdi, amma Edqar ondan qabaq diləndi:

-Gədərik.

Sərxan sahildən Primıçkəyə qədər uzanan məsafəni yalnız birçə dəfə piyada qət eləmişdi; 1997-ci il, may ayının 1-də.

...O zaman Vİtalikin xətrəsinə yad etməyə yalnız bir dəstə çiçəklə gəlməmişdi, bəzi kifayət qədər təcrübəsi olan balıqçı kimi tilovlandır da götürmüşdü, Bartı buxtasında xərçəng tutub satmaqda dolanan köhnə matros İvan Andreyeviyə bir banka xərçəng də almışdı...

Estakadəyə qalxıb yolu əlinə alanda elə bir qanad açmışdı, amma qaçınbaş o qədər uzaqlı ki, hətta yan yolda oturdu, balıqçı ləvazimatını başının altına qoyub zorladı ki, bir hovur dincəlsin, güc toplasin, amma bir də gözünü açdı ki, ulduzlar ağarmışa başlayıb və hardansa xoruz səsi gəlir.

...Yataqxananın heyətində Sabirin sınıq-salxaq "Jiqui"sini görəndə də sevinirdi, sanki daha bir tanışına rast gəlmişdi.

Qonşuluqlar dostluğə çevrilən sonucunda İdə Sabir bu məşini alanda və sonra da damına «TAXI» emblemi yapışdırıb «xultura»ya başlayanda, o, etirazını ərklə bildirdi:

-Sən həkimsən, sənə yaraşmaz belə şey, -dedi, -dünyanın axırı deyil ki? Sabirin cavabından sonra uzun müddət peşimançılıq çəkdi və bu qərara gəldi ki, bir daha heç kimin xəsi işinə qarışmasın.

Maşının damındakı «TAXI» embleminin çıxarılması üreyincə olsa da, yan-yorasındakı yamaqların çoxalmasına acıdı və maşına çatar-çatmaz soruşdu: -Sürürsən?

Sabir ağzıcu cavab verdi:

-Hərđən bir, uşaqlar instituta tələsəndə magistralla çıxarırdım, axşamlar asfaltın qırağında yollarını gözləyirəm.

Sərxa bu mükəllimə nəticəsində onu düşündünən daha bir sualın cavabını almış oldu, demək, Sabir onları ən azı estakadaya qədər öz maşınıyla apara biləcək. Onun gözüne duran da elə estakadaya qədər olan yoldu; bu məsafəni bir zamanlar piyada gedəndə nə qədər vaxt itirdiyini unutmamışdı.

Sabirin onları evə dəvət etməsi gözələnən təklif idi, amma Sərxa dan qabaq Edqar dedi:

-Bizim vaxtımız azdı, axı...

Sabir fikirləşmədən:

-Vaxtınızı nəzərə alaraq, -dedi və Edqarın qoluna girdi, -adama bir stəkan çay çox vaxt aparmaz.

Yataxananın paslı tünükələri, sınıq-salxaq fubik, taxta parçaları ilə bəçələnmiş balkonları, bəzi mərtəbələrdə kabinə hörülüb qapanmış pəncərələri və bu pəncərələrdən çıxan burlar bu insan məskənində dəmlənən çay haqqında da təsviri yaradırdı və buna görə də vasvasılığını özü də danmayan Sərxa qəti şəkildə etiraz elədi:

-Yox, evə getməyəcəyik!

Hayətdə qışqır-qışqıra top qovan uşaqlara bir qədər də tamaşa edəlidər: ən maraqlısı isə bu uşaqlara qoşulmuş ağı küçük idi, o da bu uşaqlar kimi dayanmadan topun ardınca qaçdı.

Sabir onlardan aralanandan əzəciq sonra beşinci mərtəbənin balkonunda görünən bəstə boylu, qara şala bürünmüş qarabağdayı qadın onları salamlayıb evə dəvət edəndə bir anlığı özünü itirdi, o, məhz bu qadını tanıyandan, onun əlində-erinə, beş övladına münasibətində-düzünmə, səbrinə şahid olandan sonra cavablığını ən böyük yanlış addımına təəssüflənirdi və fikirləşirdi ki, mələk yalnız göydə yox, yerdə də olurmuş...

Beşinci mərtəbəyə qalxan daş pilləkənlərdə -mərtəbələrarası səkilərdə ümumi, qarmaqarışq mətbəxləri, rəngərəng paltarlar asılmış şeridləri ilə diqqət çəkən ensiz, uzun dəhlizlərə baxmaq üçün aylənmirdi; dayanırdı ki, bir hövur da nəfəsinin dərsin və həm də erməni dostu bu ürəksixan mənzərələri görsün.

Beşinci mərtəbəyə çatanda və burda da ayaq saxlayanda Edqar:

-Lap bizim yataxanaya oxşayırsən, orda da qadınlar ümumi mətbəxə, qaz sobasının başına yığırlar, -dedi və aşkarca sezilən hissəli əlavə elədi, -amma onlar dovğa bulamırlar, yarpaq dolması bəşirmirlər.

Nanəli, yarpızlı dovğanın, ototu vurulmuş yarpaq dolmasının qoxusu bütün dəhlizdə döyüşdü.

Evin xanımı - Sərxa'nın gözləndə mələyi - qapını onların üzünə açanda məlum oldu ki, ətri bütün dəhlizdə döyüşmüş dovğanın da, dolmanın da qazanı bu otaqdadır.

Otağın dənizə açılan yeganə pəncərəsi pərdəsizdi, yəre ilkin rənglərini çoxdan itirmiş bir neçə palaz döşəmişdilər, içəridəki yeganə çarpayıya o

qədər yorğan-döşək yığımışdılar ki, yatacaq tavana direnmişdi, arada olsa-bir qarış məsafə qalmışdı.

Mənziil bu sayaq sahmanı da, divardan asılmış kamaçaq da, pəncərənin qırağına qoyulmuş qlobus da ona tanışdı. Belə görünürdü ki, şahmat klubundan buraya köçürüləndən sonra masanın üstündəki bülür gülbəqabından savayı təzə heç nə almayıblar. Gülbəqabındakı nargizlər təzə idi, sanki indicə dərilmişdi.

O, Abşeronu nergizin qiş aylarında açdığını çox görmüşdü, ona görə də təəccüblənəndi, amma bu nergizlərə baxa-baxa yadına düşdü ki, Vitalikin ruhu naminə nəfəs səpmək üçün açılan güllər qalib maşında və ona görə də Sərmastə telefon açdı və anladı ki, geri qayıdıb güllü onlara versin.

Sabir də sözünü gülbəqabındakı nergizlərin üstünə getirdi:

-Bu gün bizim toyumuzun ildönümüdü, otuzbeşinci ildönümü, -dedi, -bu gülbəqabını da, bu gülləri də dünən aldım ki, uşaqların yadında bir şey qalsın, bilsiriz...

O, çoxdan bilirdi ki, bu ailəni bir amal birləşdirir: uşaqlar, uşaqların taleyi. Və elə bu səbəbdən də ev sahibinə sözünü tamamlatmağa macal vermədi: -Uşaqlar gözüme dəymir, hardadılar?

Evin xanımı erini qabaqladı:

-Dərsdəsən, emisi, axşam gələrlər, görürsəniz, - dedi.

O, burda axşamlaşmağı ağlına belə getirmirdi, fikirləşirdi ki, Sabir nece tələsirsən ki, gülləri dənizə gün işığında səpsinlər. Dəniz gün işığında qüsse getirmir.

Evin xanımı pərdəsi pəncərəni nə üçünsə aralayanda, külək bir anda mənzildə elə bil at oynatdı ki, divandan asılmış kamaçaqı saat rəqəssi kimi yellətməyə başladı və bu da onunla nəticələndi ki, bayaqdan bəri bürüşüb olmurmuş Edqar ox kimi yerindən kəldi və sağ əlini kamaçaqın altına tutdu.

-Siz narahət olmayın, - ev sahibi dedi, - düşməz.

Sərxa da ona tanış olan bu kamaçaqaya ötri nəzər saldı və soruşdu:

-Yenə çalrsən?

-Hərđən gəlirəm, - Sabir cavab verdi, - amma indiki kökdən düşüb...

Edqar da söhbətə qarışdı:

-Kökləyə bilmirsiniz?

Sabir birbaşa cavab verdi:

-Bilirəm, amma vaxt aparır.

Sərxa fikirləşirdi ki, görəsən, Sabir burda nə işlə məşğuldur ki, vaxtdan gileyilən?

Edqar Sərxa'nın istəyilə kamaçaqı tez bir müddətdə kökləyə də, dostunun üz vurmamasına baxmayaraq çalardı:

-Barmaqlarım sözüme baxmır, - dedi, - barmaqlarım ələ bil mənimki deyil.

-Onda sən çal, - Sərxa'nın üzünü Sabirə tutub dedi, - göstər, qoy mənim bu

kamaçaqalan dostum da bilsin ki, papaq altında nece oğullu yatr.

Ailə şahmat klubunda məskunlaşanda Sərxa bir neçə dəfə bu kamaçaqın səsinə eşitmişdi və Sabirin bu sənətin arxasında düşməməsinə təəssüflənmişdi:

-Yox, daha mən ümumiyyətlə çalmıram, -dedi, -hərđən bir uşaqlara öyrədərəm.

Hələ şahmat klubunda məskunlaşarkən onun kamaçaq çalması oğluna öyrətməsi Sərxa'nın yadında idi və o zamanlar ona elə gəlirdi ki, onlara acılan unuduran şeylərdən biri də bu kamaçaqdır.

Süfrəyə dolma gələn kimi Sabir çapma stəkanlara araç süzdü və:

- İçin ki, qızısaq, -dedi, -yoxsa estakadaya yol gedə bilmərik.

Sərməst hardansa telefon açib gülləri qaytarıb getirdiyini və keçid-nəzarət məntəqəsində baş nəzarətçiyə verdiyini bildirəndə daha bir nigarançılıqı souuşdu.

Qapıdan çıxanda və dəhlizdə dayanmış qadınların onu tanıdıqlarını, ona necə şəffəqlə baxdıqlarını görəndə əxş anlar yaşadı. Hərda olur-olsun, camaatın onu tanıdığından duyanda sevinirdi, amma təəssüflənirdi ki, onu tətrəkdəki, kinodakı rollarına görə yox, televiziya ekranından söylədiyi beş-altı seirə görə tanıyırlar.

Bir əlində çömçə tutmuş qadınlardan biri ona əl verdi və dedi ki, bir də gələndə o başı batmış deputatı da gətirsin, ona sözü var.

Sərxan Səmədzadə o başı batmış deputatın kim olduğunu bilmirdi, amma hiss ələyirdi ki, üzüyürməşəqil etsə, onu bu dəhlizdə hələ çox ləngidəcəklər. Aşağı enəndə darhal dəqqətini çəkən həyatdəki meydançada hələ də top qovan uşaqlardan aralanmayan ağ küçük oldu, bu uşaqlar kimi küçük də tərləyib pörtmüşdü.

Səbirin məşinına minib həyatdən çıxandan sonra Edqar təşvişlə ətrafı boylandı Sərxan ona söz ətdi:

-Hə, nədi, yoxsa, yənə səni izləyən var?

Edqar gülümsədi, Sərxana da ələ bu lazım idi; onun eynini açmaq istəyirdi.

Təzə, qapqara asfalt döşənmiş, xeyli genişləndirilmiş dambarın estakada ilə birləşdiyi yere qədər Səbirin "Jiquli"si ilə gəldilər və burda nəzarətçi bildirdi ki, bu məşin yalnız onun meyitindən gələndə keçib estakadaya çıxıb bilər, amma çıxış yolunu da özü göstərdi:

-Allah cəmi dənizdə batanlara rəhmət ələsin, o cümlədən Sizin dostunuza,-dedi,-pıyada gedin.

Bələ məlum oldu ki, o, baş nəzarətçinin tapşırığını yerinə yetirib, hər şeydən xəbərdardı.

Sakitlikdə və bu sükütu hərədbir qazmaçılara əvadanlıq aparın, buruqlardan fəhlə gətirən yük məşinlərinin nərilisi, gurultusu və estakadanın dəmir sütunlarına çirpən dalğaların səsi pozurdu.

Səbir səhər-səhər Neft Akademiyasında baş vərmis ələyin məğzinə varmaq istəyirdi, Sərxana verdiyi suallar da bununla bağlı idi.

- Moskva dedi ki, iyirmi faiz torpağın işğal əltəda ola-ola atəşkəsə qol çəkin, çəkdi, mən başa düşməürəm indi nə istəyir bizdən?

Bu sualın cavabını Sərxan yox, gözənlənmədən Edqar cavablandırdı, özü də sualla.

-Elə bilirsiz bu gün bu dənizdə ingilislərin ət oynatması Moskvaə xoşdu? Axı, bu estakada, əslində, onun qurğusudu.

Bu estakada hər yüz əddimdan bir ənne bəş əddim genişləndirə və bu, əlbəttə, qarşı-qarşıya gələn məşinlərin bir-birinə yol verməsi üçündü, amma bəliqçilər məhəz bu aralardan dənizə tilov atırdılar və bu aralar meydança ədlandırırdılar. Sərxanın yadında idi, yaz əylərində bu meydançalarda o qədər bəliqçə cəmləşirdi ki, dənizin dərliklərinə doğru uzanan otuz kilometrlik bu estakadada spinning atmağa yer tapmırdı. Düzdür onda da nəzarət vardı, amma onda nəzarətinin umacağı bir bəliq idi, onu da qiyib vərən. Quruluş isə bələ şeylərə, yaqın, ona görə göz yumurdu ki, onun qurucuları bir-birilə məhrəban olunsunlar.

Bu duyğular Sərxana qəribə ənlər yaşadırdı, xüsusilə son zaman diləndən düşməyən məşhur məşinin bir beytini xatırlayırdı: öten günlərini qaytarayırdılar, gələn günlərini qurban vərərdim.

...Vitalikin dənizdə qeyb olmasından üç il sonra Edqara sözləşib ədama bir spinning əlanda, əvvəl Şıx çimərliyində, sonra bir qədər də uzağa gedib «Mayak» deyilən qayalıqda, Səja zavoduna çıxan dambada bəliqçiliyə başlandıana əqlına da gəlməzdi ki, həçansa bəliq tutmaq üçün şəhərdən ətlmiş mil əralıdakı bu estakadaya gələcək və bəliqçilik səvdası onu dənizin əsirinə çevirəcəy.

O, burdakı meydançaları, demək olar ki, hamısından dənizə tilov ətmışdı, hamısından gələcəlmışdi, hamısından ilici-xırdalı bəliqlər tutmuşdu, hamısından quru yerdəcə yuxuya gedib bir də əylmişdi ki, səhərdi...

O zamanlar bəliqə Edqara gəldirilə və Edqar bu bəliqçilik əşqinə köhnə bir «Moskvıç» də əlmışdi və dəniz nəftçilərinin şanlı əməyindən əçerklər yazmağa başlandı ki, bu, məkəda onu tənislə, «KPP»dən keçəndə icətməsənlər. Yədinədir, hətta bir dəfə Xəzərin faunası-probləmləri haqqında da yazmışdı: «Dəniz və insan». Düzdür, bu yazıda əhtiyatsız ibərələr işlətmışdi, amma buna görə onu çox çək-çevirə salmadılar, cavanlıqını nəzərə əlib bir partiyə təhmətli ilə kifayətəndilər.

Ola bilməzdi ki, indi Edqar bütün bunları xatırlamasın. Bələ də buna görə susurdu. Səbirin sūması isə ürəyincəndi, nə olsun ki, söhbətli yolun körpüsü ədlandırınlr? Amma ələ yol var ki, onun körpüsü ürəkdi.

Üçüncü meydançada dincələmək üçün dayanmamışdı, məqsədi o dəhşətli payız gəcəsinə bütün təffürüətli ələ yada salmaq idi.

Edqara sarı çömbür soruşdu:

-Yədinədi bu meydança?

-Əlbəttə, yədinədi, -Edqar cavab verdi,- əbu meydança yəddən çıxar?

İri bir kütümü sudan çıxarmaq istəyəndə yəgü bilməmişdi və estakadanın üstündən suya düşmüşdü. Əlbəttə, üzə bilirdi, amma əyində «vatni» şalvar, sınlı, əyağında kerz çəkmə necə üzə bilərsən? Üstəlik tilovun kapron kəndri bəliqinə dənlənmışdi və qarmaqdakı bəliq çan hayında idi, dərinə cumurdu və onu əl-qol atmağa qoyurdu. Yalnız ona çan ətirdi ki, özünü estakada sütunlarına yaxınlaşdırsin və batmaqma, boğulmammaq üçün onlardan birini qucaqlasın.

Edqar isə estakadanın üstündə əynini soyuna-soyuna qışırırdı: «Qorxma, özünü nə ələ! Gəlmə».

Amma o, özünü necə ələ əla bildirdi ki, qarmağın ucundakı kütüm onu əl-qol atmağa qoyurdu, dərinə çəkib özü ilə aparmaq istəyirdi.

Edqarın özünü estakadanın üstündən dənizə necə ətdığını görmədi, qulaqbatrın şəppillə eşitdi və sonra da başı sudan çıxan Edqarın əlindən tutmaq istəyəndə o, yənə qışırdı: «San mənənn yapışma!».

Və Edqar əlindəki bəliqə onun pal-paltarını doğramağa başlandıana o, bir kəlmə söz dəməyə özündə güc tapdı:

-Əvvəl jilkani kəs,-jilkani kəs bəliq gətsin,-dedi,-odu mənə batrın...

Həqiqətən tilovun kəndri kəsilən kimi yüngülləşdi, əli-qolu açıldı və çətilniklə də əlsa özünü estakada sütunlarından birinə çətdirdi. Sine dolusu nəfəs əldi və Edqarın sualına cavab verdi:

-Yox, yaranalmamışam, dəyəssən...

Edqarın əlindəki bəliqə onun paltarlarını kəsib-doğraması, soyundurması çox çəkmədi, amma estakadanın əli ilə tez-tez sütunlardan yapışib nəfəs dərə-dərə quruya doğru üzüməyə başlandıana və, nəhayət, sahil görünəndə ələ gəldi ki, bu dünyaya yəniden doğıldı və yəni bir ömür yaşayır.

Əlbəttə, əqş əlsaydı onlar bu məsafəni üzüb quruya çıxıb bilməzdilər, amma payız yənica girmişdi, hava soyusa da, dəniz ilıqdı.

O gecə sözü bir yerə qoydular ki, daha balığa gəlməsinlər, amma bir həfte sonra yənə bir-birini axtarıb tapdılar...

O zaman hələ Edqar özünə «Moskvıç» almamışdı, bu yerlərdə fəhlələri buruqlara - iş yerlərinə apararıq yuxarıları ilə, çox vaxt da piyada - bəllərində balıqçı sursatı, əllərində beş-altı spinning, piyada gəldirilirdi.

İndisə yol gözüne dururdu, arxasını estakadanın məhəccərinə dayayıb oturanda elə bil yanına buz yapışdırırdılar.

Edqarın «Moskvıç» onların estakadada keçən heyətini xeyli yüngülləşdirdi; çox yorulanda məşində yuxulamağa da macal tapırdılar və demək olar ki, yuxusuz qalmırdılar. ...

...Qulağına durna səsi gələndə bir anlıq ayaq saxladı ki, nəfəsini dərsin. Durnalan isə bir əlçəm bəyaz buluda qanşan anda gördü-İlçim kimi...

Yedincini meydançada isə Edqar onu ayaq saxlamağa vadar elədi:

-Bu meydançaya necə, yadındadırdı?

Bu suala cavab vermədi, gülümsədi, amma elə gülümsədi ki, Edqar bu sualı yenidən dilinə gətirmədi.

Burda o qəfildən hənitiriyə çevriləndə tutduğu yeganə kütümü bir tülkünün ağzında görmüşdü və şələquyruğun arxasında düşmüşdü, Edqar isə qarnını tutub qəşş edincəyə qəder gülmüşdü.

Ən gülməli tülkünün estakadaya çıxması və bu meydançaya qəder gəlməsi idi; nəzarət postunu keçmişdi.

...Onbirinci meydançanı keçəndə Edqarı qəfil tutan öskürək onu qorxutdu, çünki o insanın öskürəkən belə boğulduğunu, belə göyərdiyini hələ görməmişdi.

Edqar dös cibindən çıxardıqı dərməni dilinin altına qoyandan bir qəder sonra özünə gəldi və Sabirin sualını cavablandırdı.

-Hə, mən axtımayam.

-Haçandan?

-O xaraba şəhərə köçəndən.

-Bəs həkimə gətirsən? Həkim nə deyir?

-Həkim deyir ki, sənin dərmənin Vətən havasıdır, çıx get Vətənə.

-Deyir, gəlin də, niyə gəlmirsiniz?

Edqar bu suala cavab vermədi və üzünü yana çevirib yanaqlarında gillələnmiş yaşları siləndən sonra üzünü Sərxana tutub:

-Yolu yarıdan keçmişik,-dedi,-xəbərin var ?

Əlbəttə, Sərxan hər şeydən xəbərdardı, amma Edqarın daha nələr xatırladığını, burda hansı duyğular yaşadığını bilmirdi; elə bil burda hər tin, hər çixinti, hər buruq dirəyi ona nəse danışırdı.

Primiçka deyilən estakada kəşməsinə sağa burulub daha üç meydançanı keçəndən sonra qarşıdakı meydançadakı «CİP»-ə, bu məşinin yan-yörəsindəki uca boylu kişiləri və dənizə atılmış spinningləri görəndə Edqar astadan:

-Yəqin, naşıldılar,-dedi,-qışın bu günündə burda balıq olar?

Əlbəttə, qış aylarında o balıq küyüllərinin sahilədən xeyli aralandığını, dənizin dərinliyi iyirmi-iyirmi beş metrə çatan sularında qışladığını və təbiətin əzəli nizamı ilə xərçəng sürürlərini axtardığını, yosunların arasından başqa qarçmağa yeri olmayan xərçəngə qidalandığını o bildirdi, amma inana bilmirdi ki, bu «CİP»-ə buraya qəder gəlib çixanlar və dənizə on-oniki spinning atan adamlar bundan xəbərsiz olsalar.

Yol yoldaşlarından bir neçə addım arxaya qalsın da, tanımadığı kişilərə öncə o salamı verdi və onların cavabından başa düşdü ki, ingilisdilər. Və

dərhal da xeyli uzaqda görünən adanı nişan verib rus dilində izah elədi ki, balıq tutmaq istəyirlərsə, oraya yaxınlaşsınlar, burda su soyuqdu, burda balıq olmaz.

Onlar gülümsəyib bir-birinin üzünə baxanda anladı ki, onu başa düşmərlər və bu üzəndə gülürlər. Sonra «CİP»-dən daha iki nəfər düşdü: ikisi də eyni boya, eyni sifətdə, gözləri də badami, ayağı. Onlar da rus dilində salamladı və onlara da anladı ki, buralarda indi balıq olmaz, dərinlərə getsinlər, amma onlar da cavab əvəzinə gülümsədilər.

Onların gödəkçələrindəki yazılar diqqətini çəkdi. O, «Orion» sözünün hansı dildə olduğunu bildirdi, amma bildirdi ki, evindəki «Orion» markalı televizor Yaponiya istehsalıdır.

Sabir hələ onlardan aralanmamış:

-İkinci dünya müharibəsində bunlar bir-birinin qanını içirdilər,-dedi,- amma indi bir məşinada balıqlar gəlir.

Edqarın bu sözə bigənə qalmadığını gözlemləndi və sözün tamamında onun çuxura düşmüş gözələrini bir anlığa da olsa, yanib-sönen işığı gördü. ...

...Növbəti meydançada ayaq saxladılar, bir-birinin üzünə baxdılar və Edqar ucadan,-yerin behişt olsun, Vitalik,-dedi və sonra da əlindəki çiçəkləri estakadanın üstündən danizə səpələdi. Görünür, azacıq öncə onu anlamayan ingilisləri də, yaponları da onlara yaxınlaşmağa və məhzun görkəmlə suya baxmağa bu çiçəklər vadar elədi.

Artıq bir-birini başa düşmüşdürlər, dəniz səpələndən sonra bir-birindən aralanan çiçəklər onlara anbaan nə isə anladılar. Sanki hər çiçək bir dilmanc idi...

Dəniz sakitidi, bununla belə, ləpələp çiçəkləri bir-birindən aralayıb, həresini bir səmtə-uzaqlara aparırdı. Sonuncu çiçək də suyun üzündən itənə qəder gözlədi. Bu yerə Edqar həminin qabaqlayıb ucadan diləndi:

-Yerin behişt olsun, Vitali...

Sərxan Səmədzadə bu sözü ürəyində söylədi. Bu mərasimə qatılan ingilislər də, yaponlar da nə isə dedilər.

Sahildən onlara sarı üzünə gamidə hər şeydən öncə diqqət çəkən Azərbaycan bayrağı idi.

Artıq, demək olar ki, Vitalinin məzarı kimi ziyarət etdikləri meydançadan aralananada əcnəblərin etdiyi təklifi də başa düşmədilər və Sərxan Səmədzadə Edqarın, Sabirin üzünə baxa-baxa ingilislərə «sənq yu» deyəndən sonra yola düşdülər. Primiçka deyilən estakada kəşməsinə yeləşəndə isə gəminin «CİP» dayanmış meydançaya yan aldığı gördü və o anda da göy üzünə elə bir qara bulud gəldi, dənizə elə bir duman çökdü ki, gəmi də, «CİP»-də, hətta meydançadakı buruğun qülləsi də gözəndə idi və Sabir:

-Boz ayda belə şey olmur,-dedi və qara, boz buludları nişan verdi,-bu buludlar tufan gətirə bilər.

Bir zamanlar bu estakadada tufan başlayanda səvinərdilər, çünki tufan balıq gətirirdi.

Düzdü, tufanda estakadanın üstündən qarmaq atmaq və eləcə də estakadanın otu ildən qalma məhəccərinə ayaq qoyub tilova düşən balığı sudan çıxarmaq çox qorxulu idi, amma barməğdə qarmağa düşmüş balığın çəkisini də təxmin eləyən balıqçının yadına hansı təhlükə düşə bilər?

Bələ tufanlı gecələrdə hər şeyi unuda bilirdi və bir də hiss eləyirdi ki, bir gəcə bir göz qırpmı kimi keçib. Əslində, bütün ömrünü belə yaşamaq

istəyirdi; belə yaşamaq istəyirdi ki, həyat-günlərin uzunluğu onu dərxdirməsən, bəzdirməsin.

Doğmaları hesab eləyirdi ki, o, dənizə səhnədə yaradacağı obrazları canlandırmaq, düşünmək üçün gedir, amma əksinə, dənizə ona görə gəlirdi ki, heç nə düşünməsin. O zaman bu barədə Edqara da söyləmişdi və hiss eləmişdi ki, su axıb çuxurunu tapıb.

Primiçka deyilən estakada kəşisəsinə yaxınlaşanda dənizdən gələn yük məşini onlara çatır-çalmaz əyləndi, başını kabinadan çıxardan sürücü Sabirə üz tutdu:

-Ay doxtur, sən də balıq azarına düşdünsə, biz batdıq ki, - dedi, - bəs bizim düşürməyi kim çəkəcək?

Sürücünün atmaması öz yerində, xoşuna gələn onun Sabiri tanıması, Sabirə həmmələ yanaşması oldu.

Kabinada daha iki nəfər oturmuşdu, kuzada isə beş-altı fəhlə vardı və onların köməyilə də yuxarı dırmaşdılar. Əlindən tutub onu kuzaya qaldıran fəhləni dərhal dindirdi:

-Hardan gəlirsiz?

-Bulladan...

-Orda necədi vəziyyəti, balıq çıxır?

-Niyyə çxır ki, indi balığın çıxan yeri oralandı da,-cavab verdi, -amma bizi balıq tutmağa qoymurlar. Allah Rəcərsin bəlasını versin, əlində bir qarmaq, ya bir metr leska, katuşka tutdularsa, vəssalam, demək səhən səni işdən çıxaraçaqlar.

Edqar da bu söhbətə qarışdı:

-Hər halda, indi orda balıq tutanlar var da?

-Var, niyyə yoxdu. Yekələr tutur...

O, bu sözü çözməyə ehtiyac hiss eləmədi, təəssüfləndi, amma özü də bilmədi ki, nəyə təəssüflənir.

Kuzadan yalnız mazut iyi yox, həm də təzə balığın qoxusu gəlirdi...

Estakada qurtaran yerdə yuq məşinin kuzasından - yənə də fəhlələrin köməyi ilə düşüb Sabirin «Jüqilüsinə minen kimi Edqar:

-O radioya xod ver, - dedi, - görək nə deyirlər?

Edqanın təklifi də, sualı da ona qaribə gəldi, onun səsinə hiss elədi ki, səhər-səhər bu səhəri çəkənlərin terror olayında Edqar özünü suçlu sayır. Bütün radio dalğalarında kamera musiqisi səsləndirirdilər və görünür, bu, milli mətəm əlaməti idi.

Artıq hava qaralmışdı, buruqlanmış işıqları uzaq ulduzlar kimi görünürdü; solğun və titrək...

Sabirin köməyi ilə fəhlələri Bakıya aparən avtobusa minəndən sonra Bayla çatana qədər bir kəlmə də kəsmədilər.

Edqar dənizə, sahilboyunun yeni tikillərinə, qurğularına baxırdı, möhtəşəm Dövlət Bayrağı və «Avroviñin» mahnı müsəbiqəsini yada salan Büllür Saray görünəndə ələ bil dili ağıldı:

-Mən nə vaxtsa Bakını belə görmək istəyirdim, -dedi.

-Bəs indi?

Edqar suala cavab vermədi, soruşdu ki, görəsən, indi dəniz tramvayları işləyir?

Dostunu bulvardakı o məşhur restorana aparmaq istəyirdi. Adını unutmuşdu, amma yeri yadında idi. Yaxda Bakıya gəlmiş Seryojaya da ən tənənəli ziyafəti orda vermisi və ordan görünən mənzərə nəvəsinin xoşuna gəlmişdi.

Bulvarda dəniz tramvaylarının limanına çatan tramvayın körfəzden yavaş-yavaş aralandığını gördü və bilet kassasına yaxınlaşanda, xəzinədə

xanım sahil işıqlarının fonunda sahiləndən aralanmış gəmini nişan verib təəssüflə dedi ki, növbəti tramvay gəzintisi səhən olacaq.

Sonuncu dəfə dəniz tramvayına yaxda -Seryoja Bakıya gələndə minmişdi və gəzintinin hər anı yadında idi; Seryoja dənizdən səhərə baxdıqca, o da nəvəsinin bu dənizin suları kimi gığı gözələrinə baxırdı və inanırdı ki, ümidləri güyərəcək, bu dünyadakı sən ümidini-nəvəsinə Moskavadan qonarı Bakıya bağlaya biləcək.

Amma on beş il qabaq onun yaddaşına bu şəhərin dənizdən görüntüsü ilə bağlı bir kino povestinin süjeti də homuşdu.

...1993-cü ildə «Türkmənfilm»dən dəvət əlanda ona görə dərhal razılıq verdi ki, cibində, necə deyirlər, işıqları oynayırdı, dərən işiqət əlmağa da pul tapmırdı. Və bir neçə gündən sonra məlum olanda ki, «Türkmənfilm» həmin filmədə çəkiləcək üçün Azərbaycanı bəzən bir aktrisa da dəvət gəndərib, sevindi, çünki o aktrisanı yaxından tanıyırdı və ona bir həmkar kimi də, yaşlı əlini haqlaşda da, cazibəsini, tərəvətini saxlayan bir qadın kimi də rəğbət bəşləyirdi.

Aşqabadda saxlayan çəkililər bir ay sonra köhnə adı təzəcə dəyişdirilmiş Krasnovodskda başa çatan aktrisa ilə qarara əldilər ki, Aşqabada dönməsinlər, Bakıya bu liman şəhərindən bəra ilə qayıtsınlar. Vaxtı öldürmək naminə qayası ağıdından qat-qat çox olan bu insan məskəninin dükənlərini dolaşanda aktrisanın gözü bir qaragül dərli şubaya düşdü, amma məlum oldu ki, ikisi də ciblərinde olan pulu bir yere qoysalar belə bu şubanı ala bilməzlər. Aktrisa barmağındakı bu şubadan qat-qat bahalı üzüyü girov qoymaq istəyini bildirəndə satıcı qadın üzüyü götürmədi, birdən-birə şubanı büküb ona uzatdı, həm türkmən, həm də rus dilində ənladı ki, qalan pulu poçla gəndərərlər.

Libasın içindəki yazıları oxuyanda və məlum olanda ki, bu şubə yirmi səkkiz quzunun dərindən əmələ gəlmiş, qanı qaraldı, doğulan kimi başı kəsilen yirmi səkkiz quzu gözünə önüb gəldi.

Aktrisanın işe uçmaq üçün yalnız qanadı çətmirdi, amma həmin gün Bakıya üzən bərsəyə yetişə bilmişdi.

Daha bir gəcəni haçansa Azərbaycan ərazisinin xəritəsinə də düşmüş bu şəhərdə gələcəmkə ürəyindən olmasa da, başqa yol da yoxdu.

Şəhərin yeganə məhəmxanasında boş otaq olmasa da, qalmağa yer tapdılar, amma gəcə ev sahibinin arvadı ilə onun azacıq da oisa başa düşdüydü bir dilde danışdıqını əşidəndə yuxusu qaçdı. Onsuz da bir qədər öncə ev sahibi ilə birlikdə Moskvanın Qarabağda gədən qanlı tozaşqmalardan bəhs edən bir yayımına baxanda və bu verilədə Azərbaycanın ünvanına böhtanlar söylənəndə, erməni yaraqlıları «opolçetsin», öz yuxusunu-yurdunu qoruyan azərbaycanlılar isə, quldur kimi qələmə veriləndə dilxor olmuşdu.

Aktrisa onun yadında, əvvəlcədən ev sahibinə ənlatmışdı ki, onlar ərvad deyillər, onların yatacağını ayrı-ayrı otaqlarda salsın, ev sahibəsi buna əməl eləmişdi və ikisinə də yatacağı yeri göstərmişdi. Amma gəcə yərsi yaddığı otağın qapısı aralananda və aktrisa gəcə köynəyində ona yaxınlaşanda həyrətə gəldi; axı, bir aya qədər sürən çəkililərdə müxtəlif otaqların qonşu nömrələrində gələmişdilər, dəfələrlə bir yastığa baş qoymaq imkanları olmuşdu və o, duymuşdu ki, aktrisa üçün oisa-oisa yalnız həmkar kimi maraqlıdı, ona əsla başqa gözlə baxmır.

Aktrisa ayaqlarının ucunda ona tamən yaxınlaşanda sonra piçildadi:

-Yatmısan?

-Yox...

- Dur gedək...
- Niya?
- Bunlar ermanidilər.
- Bilirəm, amma hara gedək gecənin bu vaxtı?
- Hara gəldi, bunlar bizi öldürəcəklər!
- Qorxma!
- Mən qorxuram...

O, qarapayın bir tərəfinə böyür üstə o qəder çəkildi ki, böyüründə daha bir adamın uzana bilməsi üçün yer olsun.

Aktrisa hələ o yerdə uzanmamış xəbərdarlıq elədi:

- Sənin üyünə başqa şey gəlməsin ha, mən doğrudan qorxuram...
- Mən səni başa düşdüm.

Bu vaddən sonra aktrisa onun böyüründə uzandı və nə üçünse qurcalananda və döşlərinin gələli kürəyinə toxunanda sanki bütün vücuduna göz basdı. Aktrisanın da titrəyini hiss eləyirdi və fikirləşirdi ki, qorxudandı və ağına da gəlmirdi ki, ətli-əndamlı bir qadınla bu sayaq təmasda yuxuya gedər.

Ayılarda aktrisanı da yatmış gördü. Ehməlcə dikəlib pəncərəyə yaxınlaşanda dənizdən boy verən günəş onu heyretlə qətirdi; ona elə gəlirdi ki, Xəzərin bu tayında Günəş dənizdən doğmamalıdı, amma Günəş göz qabağında idi, bir qəder sonra aktrisanı gözünü açmağa da, çox güman ki, bu Günəşin isti şüaları vadar elədi.

Günortadan sonra onları bərə limanına ev sahibi öz maşınıyla apardı, yol boyu Tərtərli olduğunu, Tərtərdə doğulduğunu bir neçə dəfə vurğuladı və aktrisaya anladı ki, bərəyə minəndə şubanı geyinsin, o şüba qaçaq mal sayılır, əynində olmasa, gömrükdə əlindən alacaqlar.

Avqustun ortaları olsa da, bərəyə minəndə aktrisa həqiqətən də şubanı geyinməli oldu.

Ona gülənlərin üzünə aktrisa elə gülürdü ki, bəlkə elə bilirdilər, o dəlidir.

İki nəfərlik kayutda yerləşəndən sonra aktrisa birdən-birə onu qucaqlayıb çilgincasına öpdü. Çəkilişlər zamanı onun rejissorun, operatorun göstərişli ilə kamera qarşısında kifayət qədər öpüşməndülər, amma o öpüşlər bu ani öpüşün yerini verə bilməzdi.

Aktrisa soyunub öz yatağına girendən sonra da ona iltifat göstərdi, amma həddində. Və o da həddini aşmadı. Səhər isə onu aktrisanın, özündən daha məlahətli səsi oyadı:

-Qalx Bakiya tamaşa elə,-dedi,-mən Bakının dənizdən belə gözəl görüldüyünü bilməzdim...

Kayutdan çıxandan sonra bərə sürətini tamam azaldıb limana yan alana qədər kayuta qayıtmadı; səhər günəşinin şəfəqləri altında şəhərin dənizdən görünən mənzərələrinə tamaşa elədi və ona elə gəlirdi ki, içində yeni bir Baki doğuldu.

O, bütün bunları üç ki qabaq Peterburqda görüskən Edqara danışdı və söylədi ki, bu hadisə onun haçansa yazacağı kino-vestinin süjetidir.

Restoranda şam əyləndə bu hadisəni Edqarın yadına saldı və Bakının indi dənizdən daha möhtəşəm görüldüyünü vurğuladı.

Edqar soruşdu:

- O aktrisa sağdı?
- Sağdı.
- Görüşürsüz?
- Üz-üzə gələndə, əlbəttə, görüşürük.
- Necə görüşürsüz?

- Çox məhraban, o mənə Sərxançik deyir.
- Amma əslində onun səndən zəhləsi gedir.
- Niya?
- Çünki o aktrisa o erməninin evində də, gəminin kayutunda da isteyirmiş ki, sən ona tecavüz eləyəsen.
- Niye?

Edqar gülmüsndü:
-Qadınlar sirri-xudadı, bilmirsən?
-Bəlkə də, amma mən öz əməlimdən peşman deyiləm,- və Edqar söhbətə başqa macraya saldı:

- Memuarda o aktrisa haqqında necə yazmısan?
- Yazmışam, amma o hadisənin təfəsilatını yox.
- Edqar nə isə xatırlayıb gülmüsndü:
-Zintradan da yazmısan?

Mənli aktyor ömrü yaşayaraq, boy-buxunu, yar-yaraşığı, səsi ilə uzun illər Sovet məkanındakı kinostudiyaların maraq dairəsində olan Sərxan Səmədzadənin həyatında Zintra adında da bir qadın olmuşdu.

-Əlbəttə, yazmışam, -Sərxan cavab verdi, -Zintra mənim ömrümün kino-romanıdır.

-Yenə məktublaşırırsız?

-Yox...

-Niye?

Onların fikirləri əzəldən inam məsələsində haçalanırdı, Sərxandan fərqli olaraq, Edqar o dünyaya inanırdı və hətta buna görə, yeri düşən kimi Sərxan zərəfata salıb onu sancırdı:

- Çünki o dünyada poçt xidməti yoxdur.
- Edqar gülmüsndə də birdən-birə diksindi və:
-Yəxənan, bizim şəklimizi çəkdilər, -dedi,- hiss elədin?
- Sərxan etinasız halda:

-Yox, mən heç nə hiss etmədim, - dedi, - mənə elə gəlir ki, sən çıldaqlıqsan. Bəlkə səhən səni çıldaq aparmı?

Edqar bu atmacadan da xoşlandı və başını aşağı saldı.

Heç vaxt çıldaq getməmişdi, amma lap uşaqlıqdan bilirdi ki, Abşeronun bir neçə kəndində, əsasən də Maştağada adına "çıldaq" deyilən məkanlar və orda insanların canındakı xofu "çıxarmaqla" çörək qazanan insanlar var.

Bulvar restoranın aynasından daha tamaşalı görünürdü, sanki kərfəzin yaxasına boyunbağı kimi taxmışdılar.

Restorandan çıxandan sonra Sərxan soruşdu:

-Hara gedək?

Edqar barməğlisi Dəniz vağzalına tuşladı və gözə-gözə gəlib vağzalin binasına çətdə ayaq saxladı, bir xeyli sağa-sola, dənizdə lövbər salmış iri gemilərə göz gəzdirdəndən sonra dedi:

-Gərək mən bir dəstə də çiçək alaydım, - dedi, - onu da burda dənizə səpəydim...

...1990 - ci ildə Edqarın bir həftə öz evində gizləndəndən sonra, nəhayət ki yanvarın 21-də bu vağzala getirib Krasnovodskka gedən bərəyə mindirmişdi...

Dəniz vağzalının ağı mərmərlə üzənləmiş binası o günün, o anların yaşantılarını təzələdi və ister-istəməz kövrəldi. Edqarın nisgini isə səsinin duydu:

-Mənim son illər gördüyüm yuxuların çoxusu bu limanla bağlıdı, - o dedi, - elə bil mənim bütün keçmişim bu limanda qalıb.

Mənzilə girəndən sonra hər şeydən öncə televizorun pultunu əlinə alıb düyməsini basdı ki, gürsün bu səhər şəhərdə baş vermiş terror aksiyası haqqında təzə nə deyirlər? Qatilin şəxsiyyəti aydınlaşıbmı?

Edqar işə paltosunu soyumadan diləndi:
-Sən canın, bütün qızdırıcıları işə sal, -dedi, -mənzil lap xolodelnikə dönüb, burda oturmaq olar?
Əlbəttə, bütün günü evdə olmamışdılar və mənzilin soyuması təbii idi.

Edqar bir ağız hovxurub:
-Görürsən, bayırda heç hovxurak bililmirdi. bütün qızdırıcıları işə sal, qışa qapanmadan da qorxma, özümüzdə evdəyik, nə olasıdı ki? - dedi və sonra da məzə ilə soruşdu:
- Sən yənə sayğacdən qorxursan?

O, nəinki sayğacdən, bütün elektrik cihazlarından qorxurdu, hətta adı bir spiral dəyişməli olanda belə evə usta çağırırdı, bacarıdığı şey yalnız lampa dəyişməkdir, onda da əlləri, barmaqları titrəyirdi və bütün bunları dostu bildirirdi.

... Mənzil bir qədər isidib televizora baxa-baxa çay süfrəsi arxasında oturanda, dünəndən bəri dəfələrlə Edqara verdiyi sualı yənə dilinə gətirdi:

-Sən canın, düzünü de, sən niyə gəlmişən?
Edqar bir qədər fikirləşəndən sonra incik halda cavab verdi:
-Mənə elə gəlir, sən bu gün bunı başa düşməli idin, -dedi, -axı, sən həssas adamsan.

O, derinə gəlmədi, soruşdu:

-Sən yənə mətbəxdə yatacaqsan?

-Mütləq.

-Onda gecən xeyrə qalsın, mən gedim yatım...

-Xeyrə qarşı.

Kreslodan dikələndə bir də sual dolu baxışlarını Edqara zilləyib soruşdu:

-Bas sabah hara gedəcəyik?

-Sabaha halə çox var, -Edqar cavab verdi, -yuxun şirin olsun.

Yatağa girəndən, buz kimi yorğana büküləndən sonra qonağın mətbəxə keçib yatmasını gözlədi ki, astaca yerindən qalxsın və Edqarın təhriki ilə işə səldığı üç qızdırıcıdan ikisini şəbəkədən ayırsın.

III Fəsil

BAZAR

Yuxudan ayılıb özünü ayaqyoluna yetirəndən sonra vanna otağına keçib üzünə bir-iki ovuc soyuq su da vurdu, çünki hiss eləyirdi ki, yuxusunu alıb; yorğanın altına girsə də yata bilməyəcək, sağa-sola qurcalanmaq işə min bir fikir-xəyal gətirəcək.

Mənzildə heç bir işiq yox idi, otaqlar həmişə olduğu kimi kifayət qədər işıqlı idi, küçənin səhərə yaxın söndürülən işıqları, əzəldən bu mənzildə gecə lampası rolunu oynayırdı.

Mətbəxə boylanıb qonağın halə yuxuda olduğuna əmin olandan sonra yənə qızdırıcıları şəbəkəyə qoşdu ki, həm mənzil isinsin, həm də yuxudan ayılından sonra o, heç nə duymasın.

Yatacağın böyründəki yazı masasının arxasına keçən kimi stolüstü lampanı yandırdı və meşanın masasının üstünə səpələnmiş vərəqlərinə qorxa-qorxa baxmağa başladı. Son zamanlar haqiqətən bu vərəqlərdən

qorxurdu, ona görə qorxurdu ki, yazıb bitirəndən sonra, xoşuna gəlməyən bir sıra əlyazmaları kimi onları da cımb tullaydı.

Bədi əsər yazmasa da, ekran üçün bir neçə kino-povest başlamışdı və heç birini də başa çatdırmamışdı.

Elə bildirdi ki, yazdıqları nəinki ürəyindən keçənləri əks etdirmir, ürəyindən keçənlərlə yazdıqlarının arasında uçurum görünürdü və bu uçurum yazdığı yazını gözündən salırdı.

Yənə da əlyazmasını yarıncıq qalmış yerindən bir neçə səhifəsini oxudu, özünü köklədi və qələmi əlinə almaq istəyirdi ki, qonağın oyandığını duydu və yənəndən tərpənmədən səsləndi:

- Sabahın xeyir, Edqar.

Edqarın səsi vanna otağından gəldi:

- Hələ sabah deyil, 5-10 dəqiqə işləyib...

- Bəs nə tez durmusan?

-Gedirmə yatmağa, halə durmaq fikrim yoxdur, sən işində ol.

Əslində isə, istəyirdi ki, Edqar onu işindən ayırsın. Tənha yaşadığı son beş il ona bir həqiqət anılmışdı; insanın su, hava kimi daha bir ehtiyacı varsa, o da ünsiyyəti.

-Bəlkə, bir çay dəmləyəsən?

Edqar yənə də ona mətbəxdən cavab verdi:

-Axsamki dəm çaynikdədir, - dedi və sonra da alt qatı kinayə və zarafatla yığrulmuş bir sual verdi, -yoxsa sən halə də köhnə çay içirsən?

Yox, tənha qalandan sonra o köhnə çay da içirdi, bir həftədən qalan boru, supu da qızdırıb yeyirdi, amma indi istəyirdi ki, qonaq çay dəmləsin və özü də gəlib otursun böyründə.

O, dostunun sualına cavab vermədi, dedi ki, heç bir köhnə çay təzə çayın yerini verə bilməz.

Edqar bir qədər sonra ona bir fincan təzə çay gətirəndən sonra onun təxmin etdiyi kimi gəlmədi:

-Ha, indi mənim haqqımda yazdıqlarını oxu görüm, -dedi...

-Oxuyaram, amma buna vaxt qalmaz.

-Onda bir parçanı oxu, harasından istəyirsən...

Edqar əlyazmasına öləri nəzər salanda və anlayanda ki, memuar Azərbaycan dilində yazılıb, sevinc qarışıq heyranliyi gizləmədi:

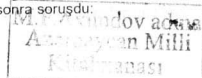
-Bu nədir, Azərbaycan dilində yazmısan?

Edqarın heyranliyi onu təəccübləndirmədi, axı, həqiqətən o doxsanıncı ilə kimi ana dilində yazı bilmirdi. 90-cı ilin o dəhşətli yanvar qırğından sonra bərdən dərk elədi ki, ya ana dilini mükəmməl öyrənməliydi, ya da on minlərlə rus dilliləri kimi bu şəhərdən gəlməli. Moskvalı arvadın ən böyük isteyi də elə bu deyildimi? Ana dilində ləhcəsiz, səlis danışmağı, ən başlıcası, yazmağı öyrənməsi iki ilə yaxın vaxtını apardı, amma buna əsla peşiman deyildi, bir parça çörəyi (xususiyyətlə son illər) Azərbaycan dilindən rus dilinə etdiyi tərcümələrəndən qıxdı, məhz bu tərcümələrin sayəsində taksilyə gəzirdi, Moskva-yə-nəvəsi Seryojaya hər üç aydan bir pul göndərirdi və Qalina Aleksandrovnanın ölümündən sonra ona sığınan gözündən otuz yaş kiçik Qalınanı razı salırdı.

90-cı ildən sonra o maraqlı xətinə Azərbaycan ədəbiyyatını da Azərbaycan dilində mütaliə elədi, amma bu onun rus ədəbiyyatına sonsuz sevgisinə kölgə salmadı, bəlkə də əksinə...

Əlyazmaların vərəqlərini sağdan sola, soldan sağa çevirdi və, nəhayət ki, bir dəstə vərəq ayrıldan sonra soruşdu:

-Oxuyum?

-Oxu.

-Amma bəri başdan deyim ki, bu parçanı gündəliyə əsasən yazmışam, demək olar ki, azacıq düzəlişlə ələ gündəlikdən keçürmüşəm.

-Hə, sənin gündəliklərin yadımdadır. - Edqar gülümsüdü, - Jorj Sandin sevgi romanlarını xatırladırdı...

O, ömrünün müxtəlif illərində - daha çox erkən yaşlarında gündəlik yazmışdı və erkən yaşlarında da Edqara oxumuşdu.

-O gündəlikləri saxlayırsan?

-Həmişə yox.

Məmuarı başlayanda uzun illər boyu yazdığı gündəlikləri ona bələdçilik eləmişdi, yaddaşına işiq salmışdı.

Bir də soruşdu:

-Oxuyum?

-Oxu...

"Bu gün teatra məşq gedəndə taksi şöferi dedi ki, Xutorada bir erməni azərbaycanlı qonşusunu baltalayıb, buna da səbəb qonşusunun onu öz evindən çıxmağa məcbur etməsi olub. Şəhərdə milli zəmində toqquşmalar baş alıb gedir. Mən bu hadisə barəsində teatrda da eşitdim. Məşq baş tutmadı. Dedilər ki, baş qadın rolunun ifaçısı evdən çıxmağa qorxur. Bu məni təəccübləndirdi; axı, o, rusdu. Teatrda Edqara zəng vurdum, hal-əhval tuldum, o dedi ki, arvadını da, qızını da təyyarə ilə Leningrada yola salıb, özü isə Bakıda ona görə qalıb ki, mənzilini dəyişsin. Mən soruşdum ki, belə bir müştəri varmı? O, cavab verdi ki, var, amma o adam hələ Leningraddan Bakıya gəlib çıxmayıb, onun yolunu gözləyir."

11 yanvar, 1990

Edqar onun sözünü kəşdi və:

-Bu, xronikadi, - dedi, - bəs sənin yaşantıların, keçirdiyin hisslər hansı?

Sərxan bu suala cavab vermədi, soruşdu ki, aradın oxusun, ya yox?

-Oxu, - Edqar dedi, - bəlkə də məmuarı belə yazmaq lazımdı.

"Bu gün əlimə bir Moskva qazeti keçdi, orda yazılmışdı ki, ermənilər Quqarkada iyirmi səkkiz azərbaycanlı uşağını qaz borusuna doldurandan sonra hər iki tərəfdən borunu qaymaq ələyiblər. Həmin yazıda daha bir acınacaqlı fakt diqqətimi çəkdi: «Dağlıq Qarabağda milli zəmində toqquşmalar başlanandan 1989-un sonunadək 216 azərbaycanlı qətlə yetirilib. Onlardan 57-si qadın, 23-ü isə müxtəlif yaşlı uşaqlardır». Bir ay qabaq bu xəbəri eşidəndə şaylə hesab etmişdim, amma bir qayda olaraq erməni maraqlarını qoruyan mətbuata necə inanmamışam?

Teatrda çıxandan sonra Tarqovida gördüyüm mənzərə məni dəhşətə gətirdi: bir meyitli hansı mərtəbədənsə yera tullamışdılar, üstünə qara örtük salmışdılar. Bu hadisənin səyriçiləri sırasında millislər da var idi. Mən ələ burda da eşitdim ki, talançı dəstələr şəhərin hər yerində evlərə basqın edirlər, dərhal Edqara zəng vurdum, qapını heç kimin üzünə açmasın, şəhərdə qarışıqlıqdı, o dedi ki, hər şeydən xəbəri var."

12 yanvar, 1990-cı il

O, bir anlığa ara verib qonağının üzünə baxdı:

-Ardını oxu, -Edqar dedi, -amma unutma ki, indi bunu qat elədirsən, bəşin ağrıyacaq, hətta, bəlkə, səni xalqa xəyanətdə də suçladılar, -oxu, ardını oxu.

"Bu gün səhər-səhər qapım taqqa-tupla döyüləndə ona görə dərhal açdım ki, sındırmasınlar.

Qapının ağzında yeddi-səkkiz nəfər durmuşdu: onlardan biri əlində lom tutmuşdu.

Mən onların sualını dərhal cavablandırdım: «Bu mənzildə erməni yaşamaıy, indi də yaşıram, səhv gəlmisiz». Onlar içəri keçmək istəyəndə Qalina Aleksandrova da mətbəxdən çıxıb sözünü dedi:

-A ya ne armyanka, ruskaya, moskviçka.

Səşə oğlum Murad da gələndə talançılar bir-birinin üzünə baxdılar və onlardan biri:

-Deyəsən, doğrudan da səhv gəlmişik, - dedi, - getdik.

Mən Bakıda münafiqsənin belə bir həddə gəlib çıxacağını ağılıma da gətirmirdim.

Bakıda komendant saati qüvvədə idi və mən qət elədim ki, Edqarı evimə ələ günün günortaya vaxtı gətirməliyəm.

Edqar mənim təklifimi dərhal qəbul elədi. Bir saat sonra o, artıq mənzilinin qapısını mənim üzümə açmışdı və bəz üz-üzə oturmuşduq. Bəli, sadəcə oturmuşduq, nə o dilləndi, nə mən.

Mənzildən çıxanda soruşdum:

-Bəs heç nə götürürsən?

O, başını buladı:

-Yox, - dedi, - heç nə götürmürəm.

-Niye?

O, çiyini çəkdi və bu suala cavab vermədi, amma qapıdan çıxanda nə fikir elədisə, qağıldı kamaçağını götürdü.

Bizə çatananda sonra isə soruşdu:

-Araqın var?

Mən:

-Niye yoxdu ki, - dedim, -var.

Və o, acı-acı gülümsədi.

-Mən hər şeyi unutmaq istəyirəm, -dedi.

Balkonda kabab çəkilirdi və sonra yazıçı Eyyaz Əlləzoglunun o günlərdə mənə bağışladığı bir şüşə tut araqını erməni dostumla qoyduq ortalıq.

Balkonda görünən insan mənzərələri olduqca çəşidli idi, amma daha çox talançı dəstələr diqqət çəkirdi.

Axşam Az.TV-nin xəbərlər proqramında eşitdim ki, AXC Lenin meydanında keçirilən mitinqdə Milli Müdafiə Şurasının yaradıldığını elan edib. Amma başa düşmədim ki, hökumət olan yerdə bu Şura nə ilə məşğul olacaq?"

13 yanvar, 1990

"Bütün günü evdən çıxmıdım. Əslində getməyə yer də yoxdu. Şahmat oynayılanda mənə ələ gəlirdi ki, Edqar qədim gediş haqqında yox, tamam başqa şeylər barədə düşündür. Onun bütün oyunları uduzması mənim də şahmata marağımı söndürdü. Sonra o başqa aylanca tapdı, hələ dil açmasa da, hər şeyi anlayan Seryoqa ilə evcik-evcik oynamağa başladı. Qardaşım Maarifə zəng vurub məsələni ona andlandırdı və soruşanda ki, Edqarı Azərbaycanca necə qışmaq olar, o, müxtəsər cavab verdi:

"Bu telefon söhbəti deyil. Təxminən bir saat sonra Maarif özü bizə gəldi və dedi ki, hələlik evdən çıxmaq xatəlidir, amma uzağı bir həftəyə çıxış yolu tapılacaq."

14 yanvar, 1990

"Edqar Murada tapşırıb kinostudiyaya getdim; ordan alacağım var idi. Ki saat gözləmə də, kassir gəlib çıxdı. Yene də bir arağ alıb evə qayıtdım ki, Edqara acıların unudturum. Mənzilə gürəndə gördüm ki, Edqar Qalina Aleksandrovanın xonidar olub hazır olubmuş söküb qoyub qabağına, həttə evdarlığa emilə mənim kimi marağı olmayan Muradı da bu işə calalay. Seryoşa işə çalırdı ki, Edqar bu işdən ayrısın və Edqar yene onun oyuncuqları ilə oynasın. O, bu tiş məşasını iş salanda işə yalnız Qalina Aleksandrova yox, gəlin də sevinirdi, sən demə, o da tikməyi bacarırmış.

Bu axşam xəbərlər proqramında Xalq cəbhəsi faallarından birinin MK kati-binin üstünə necə bəzardığını görəndə mən bir daha inandım ki, bu demok-ratiya oynu ağır fəlakətlərə aparacaq. Edqar işə o yayıma baxa-baxa:

"Daha Sovet hökuməti yoxdur, -dedi, -amma biz buna inanmaq istəmirik, bu bizim faciəimizdir.

Amma mən Sovet hökumətinin yoxluğunu təsəvvür edə bilmirəm, mənə elə gəlir ki, onda bu dünyanın nizamı pozular."

15 yanvar 1990

"Gecə yan Edqarla Azadlıq radiosuna qulaq asanda məlum oldu ki, yanvarın 13-ü 15-i arasında Bakıda milli zəmində baş vermiş talanlar zamanı yüzlərlə erməni öldürülüb. Qəribədir ki, Edqar bu məlumatı soyuqcaqlı qarşıladı:

"Bu cavabdı, bu belə də olmalı idi, -dedi, -Moskva neynədiyini bilir...

Bir saatlığa teatra baş çəkib qayıdandan sonra görəndə ki, Edqar mənim köhnə kostyumumu söküb töküb qabağına, ağırları üzünə çevirir, heyretlə gəldim. Mən Edqarın anasının dərzi olduğunu, həttə mənim anama da, bacıma da paltar tikdiyini bilirdim, amma bilmirdim ki, Edqar anasından bu pəşəni də haqan görəni. Axşam yaxın kostyumun təmiri başa çatanda və Edqar onu Qalina Aleksandrovanın, Muradın, gəlinin gözü baxa-baxa təntənə ilə ayninə geydirəndə və sonra da güzgünün önünə gətirəndə içimdən ani sevinc keçdi, amma mənə daha çox sevindirdi Edqarın eyininin açılması idi. Sən demə, mətbəx şkafinin hansı küncündəsə bir şüşə də arağ var imiş və Qalina Aleksandrova o arağı şəstlə çıxarıb ortalığa qoydu ki, kostyumu yuyaq. Bu kostyumu işə mənim üçün ona görə qiymətli dir ki, sonuncu rolumda kamera qarşısına onu geyinib çıxmışam."

16 yanvar, 1990

"Gecə biz yene də hamı yatanndan sonra "Azadlıq" radiosuna qulaq asdıq. Məlum oldu ki, Moskva Dağlıq Qarabağda və ona bitişik Azərbaycan və Ermənistan rayonlarında fəvqəladə vəziyyət haqqında fərman imzalayıb. Edqar bu qərar daldan atılan daş kimi dəyərləndirdi, -bu, Moskvanın növbəti siyası gedişidir, -dedi.

Məni Az.TV-yə canlı verilişə çağırıldı, amma burda məlum olanda ki, rejissor mənim dilimdən yazdığı mətni mənə oxutdurmaq istəyir, imtina etdim. Şəhərdə işə diqqətli çəkən hər tində, hər döngədə dayanmış və lülesinə qərəflil taxılmış tanklar oldu. Bu tankların ətrafında dolayan soldatlar yene tankların lülesinə qıl taxmaq istəyən uşaqları təbəssümlə süzdürdülər. Evə qayıdanda Edqar yene də məni heyretləndirdi; vanna otağının rəngi çoxdan solub-saralmış, çatlamış kafellərini Muradla birlikdə sökür, Qalina Aleksandrova işə onlara tamaşa əyləyirdi. Seryoşanın niyyəti işə bu işə qarışmaq, heç olmasa bir kafeli öz əli ilə qopartmaq idi. Sonra mənə bu işə qoşuldu və mən sement, qum almaq üçün yene evdən çıxmalı oldum."

17 yanvar, 1990

"Bu gün Edqar vanna otağındakı işini başa çatdırdandan sonra mənə dedi ki, oboy alsam, qonaq otağının kağızını da dəyişə bilər, bu sənəddə də özünü sımayıb. Qalina Aleksandrova dilənməsə də mən razılıq vermədim və mənə elə gəlirdi ki, Edqar məyus oldu. O axşam televizorun suşunu işə elə hamı parışan elədi. Bunun səbəbini anlaşıb bilməsək də, gecə yarısı radioda eşitdik ki, Az.TV-nin enerji blokunda partlayış baş verib."

19 yanvar, 1990

"Bu gün səhər Edqar dedi ki, onunla ev dəyişmək istəyən adam bəlkə də gəlib və sonra da mənzilinin açarını mənə verib dedi ki, vaxt tapsam maraqlanıram. Günortadan sonra Edqarın mənzilinin qapısına açar salanda dərhal hiss etdim ki, qılıf dəyişilib. Zəngi calandan bir qədar sonra qapını özümə orta yaşlı, üzünü tük bəsmiş bir kişi açdı, astanaya yaxınlaşan yeddik-səkkiz yaşlı, ayaağalın çuq saşi gəlirdi, sonra mən halə bələkdən çıxmamış o uşağın üzünü gördüm, özü də o kişidən yaşca xeyli cavan görünən bir qadının qucağında.

Daha sonra kişi mənə Vedibasarda bir ev ünvanı verdi:

"Gedib yığışın mənim evimə, halal əyləyirəm, - dedi, - üç otaq altdadı, üç otaq üstə, qabağında da iyirmi söt üzünü bağı.

Mən evə qayıdandan sonra bu bərədə Edqara heç nə söyləmədim, çünki bilirdim ki, Edqar hələ neçə ay qabaq İrəvan şəhərinin mərkəzində yerləşən mənzilini onunla dəyişmək istəyənlərə də rədd cavabı verib. Amma fikirleşdim ki, bu söhbəti dolayısı yolla da olsa, Edqara çatdırmalıyam. Və elə bu zaman da küçədə güllə səsləri, insan qışqırları eşidildi. Bir güllənin işə havada yana-yana necə uçduğunu, qonaq otağının pəncərəsini necə sındırdığını öz gözümle gördüm və sonra işıqları söndürdük. Tankların səsi işə səhərə qədər kəsilmədi, səhər işə bu səsləri insan fəryadları əvəz elədi və saat 7-yə qalmış radiodan eşitdik ki, Bakıda fəvqəladə vəziyyət elan olunub. Ordu Bakıya daxil olub. Mən pəncərəyə yaxınlaşdım, bayırda qar havası vardı. Murad çölə çıxıb nə işə bir xəbər gətirmək istəsə də, anası qoymadı.

"Azadlıq" radiosunun xəbərlərindən məlum oldu ki, gecə ordunun Bakıya soxulması nəticəsində 168 nəfər həlak olub, 175 adam yaralanıb, 400 insanın işə taleyi ballı deyil."

19-21 yanvar, 1990

"Günortadan sonra qardaşım Maarif zəng vurub dedi ki, bu gün Edqar bərə ilə Krasnovodskə yola sala bilər. Edqar bu xəbəri eşidən kimi geyinməyə başladı. Dəniz vəğzalında Edqar kimi yüzlərlə erməni var idi və belə məlum olurdu ki, onların əksəriyyətini yaxın qonşuları və dostları xilas

əleyb. Edqar yenə mənzilinin açarını mənə uzatdı. Açarı ona görə aldım ki, üreyinə başqa şey gəlməsin. Vidaləşəndə bir neçə söz dedi və axırda da anasının məzarını tapşırı:

"İmkan olsa, ləilə bir dəfə pasxadan - pasxaya yad ələ,- dedi,- nə fərqi, ya mən, ya sən, o, səni də öz oğlu bilirdi."

22 yanvar, 1990

Sərxañ udqundu, qarşısındakı soyumuş çaydan bir qurtum alandan sonra soruşdu:

-Yenə oxuyum?

Edqar suala cavab vermədi, dedi ki, o, bu gün anasının qəbrini ziyarət etmək istəyirdi, amma bilir ki, bu mümkün deyil, Bakıda bütün erməni qəbiristanlıqlarını dağıdıblar.

Sərxañ Səmədzadə təəccüblə soruşdu:

-Hardan bilirsən?

-Qəzetlərdə oxumuşam, Moskva qəzetlərində...

-Yaladı.

-Sən orda haçan olmusan?

-Bu il, pasxada.

Üç il qabaq Peterburqda görüşərkən Edqar bu barədə heç nə soruşmamışdı, o da heç nə söyleməmişdi. Əslində isə 1990-cı ildən bəri ələ bir pasxa olmamışdı ki, Qalina Aleksandrova ilə - onun vafatından sonra da tək gəlib Qaraçuxur qəsəbəsindəki o qəbrir bir dəstə çiçəklə ziyarət etməsin. Edqarın anasının nə üçün məşhur erməni qəbiristanlığına yox, məhz Qaraçuxurda dəfn edilmişinin səbəbini bilirdi; Edqar özü haçansa ona söylemişdi ki, orda qəbir yeri ucuz imiş.

Mobil telefonuna gələn zəngə həmişə olduğu kimi tez-tələsik cavab verdi:

-Sərmətə sensən?

Və dərhal da telefonun səsinə qaldırdı ki, onların mükaliməsini Edqar da eşitsin.

-Mənəm, Sərxañ müəllim, bilmək istəyirdim, görüm bir yana getməyəcəksiz ki?

Bu sualdan sonra çönüb Edqarın üzünə baxdı, çünki o, istəyirdi ki, qərən qonaq özü versin, amma Edqarın başını aşağı saldığına görəndə özü dilləndi:

-Hələ bilmirəm, amma, yaqın ki, yox...

-Sağ olun.

-Bir dəqiqə, Nələdən bir xəbər yoxdur ki?

Əvvəl Sərmətsin şəqraq gülüşü eşiddi, sonra da yoğun, kal səsi:

-Nə xəbər olacaq, ay Sərxañ müəllim, Nələ qaragünnü biza telefon açan deyil ki? Gələndə biləcəyik ki, gəldi...

Sürücü qızın tez-tez qanrılıb üzünə baxması ləli təəccübləndirmirdi, o bir kişi kimi son dərəcə gözəl olduğunu bilirdi, yaşına görə də cavan qalmışdı və gözəl qadınların ona heyranlıqla baxmasına, üzünə gülməsinə əlismişdi. Və ləllinin və qadınlara bildirəndə onların necə mü təəssir olduqlarını da çox görmüşdü. Bu sürücü qız baxışlarıyla tez-tez ona anladır ki, heyif ki, ləlsən. Baxışları hər dəfə toqquşanda o, qəsdən qızın gözəllərini içinə baxırdı ki, o da onu başa düşsün; başa düşsün ki, o da gözəldi və o, onun gözəlliyinə biganə deyil.

...Qızın məşının sürətini artırması ləlin üreyinə idi, mənzil başına tez çatmaq istəyirdi ki, Arakeli gəccənin qəbrin uyğusundan ayıltmalı

olmasın. İrevana yaxınlaşanda, doğma küçələri, meydanları görəndə üreyinin aramsız döyüntüsünü duydu. Qız aradabir başını çevirib onun üzünə baxırdı və sanki ona anlatmaq istəyirdi ki, harda düşəcəyini bildirsən, amma daha ona fərqi yoxdu, əsas məsələ bu şəhərə çatmaqdı, qız harda məşını əyləse, orda da düşə bilirdi, nədən ki, bu şəhərin bütün küçələrini tanıyırdı və bilirdi ki, məşından harda düşsə Arakelgilin evinə daha tez qatar.

Anadangəlmə ləllə və karlar ləllə məxsus xüsusi internet məktəbdə çoxlu dostlar qazanmışdı, amma ən istəkli Arakeldi. Birinci sinifdə, yeddinci sinfə qədər Arakeli bir partada oturmuşdu. Yalnız yeddinci sinifdə Arakel başqa partaya keçmişdi, bu da Anaitin xərinə, əslində o zaman ləli özü də Anaitə bir partada oturmaq istəyirdi... Anait onların sinifdəki ləl-ək qızların ən gözəli deyildi, amma ən ağıllı idi, hər halda ləli belə düşünürdü və ləli ən çox razi sənə Anaitin onu anlaması idi, Anait zaman-zaman ona anlatmışdı ki, ona qarşı biganə deyil. İndi isə ləli bilirdi ki, onların ulduzu çətin ki, bərisin... amma hər dəfə İrevana gələndə Anaiti görmək istəyirdi.

1990-cı ildən sonra bu şəhərə altı dəfə gəlmişdi, altısında da Arakel onu halə orə gətməmiş Anaitə görüşürmüşdü, bu yeddinci səfər idi və o, bu dəfə Anaitlə görüşmək istəyirdi, çünki ona ələ gəlirdi ki, onlar daha biri-birlərinə hər şeyi anladılar. Və daha anlatmağa bir şey qalmayıb.

İrevanın mərkəzində, Hızarda meydanında məşindən düşəndə və sürücü qızın üzünə üreyinin var hərələri ilə gülməyəyəndə, yadına cibindəki alma düşdü, bu almanı xaraba qalmış Azərbaycan kəndindən keçəndə bir alma ağacının budagından qopartmışdı və ətri o qədər xoşuna gəlmişdi ki, yeməyə qıymamışdı.

Qız almanı aldı və dərhal da qoxlayandan sonra gülə-gülə erməni dilində dedi ki, qırmızı alma sevgi əlamətidir. O, qızı başa düşdü və ümumiyyətlə o, həmin başa düşürdü, dodaqların tərpməsi, üzün, xüsusən də gözün ifadəsi bu ləla hər göz, hər kəlməni anladır. Sürücü qız çox güman ki, onunla məzələnmək naminə-daha bir söz dedi, ümidvar olduğunu bildirdi ki, onlar görüşəcəklər. Ləli yenə qızı başa düşdü və bir qədər aralanananda sonra da çönüb məşına ələli.

Həmin şəhərdi, həmin binalar, həmin evlərdi, dəyişən yadın küçələrin adı idi. Ləli bu binaların, evlərin, küçələrin altından gəy keçdiyini bilirdi, bilirdi ki, şəhərin o başında yerin altına çirək, Gədərcay bir də o biri başında üzə çıxır. Nədənəse, o, İrevanın tanış, doğma küçələrindəndə, meydanlarından çox bu çayı görmək istəyirdi, özü də yerin üzündəki yatağında. Amma bilirdi ki, o məkan çox aralıdı və Arakelgilin evindən uzaqdı.

...Arakel onu, həmişə olduğu kimi, gülərlə qarşıladı; həmişə olduğu kimi, kövrəlib ağladı. Ondan fərqli olaraq, dostu Arakel asanlıqla ağlaya bilirdi və gözlemlərində gildir-gildir yaş gəlirdi. Yəni Arakelin gözlemlərini gildir-gildir yaşını onun sifətini islatdı. Arakelin Atası Hovasp ad, anası Məryəm də, hələ orə gətməmiş bacısı Arakel də gülərlə onun qarşısına çıxdılar. Açıq da onun kimi anadangəlmə ləl-ək doğulmuşdu və o, hiss əyləyirdi ki, onun bu evə ayaq basmasına Arakel qədər də Açıq sevinir. Açıqın dərhal açdığı süfrə zəngin deyildi, amma süfrədə cece arəğı da vardı, baldırğan, bolu, çəşir tursusu da... ləli içən deyildi. Amma hər dəfə bu evə ayaq basanda və Arakel üz vüranda boğazını yaşayırdı.

Gece yarı olsa da, səhərdə bir qəder dolanmaq üçün evdən çıxdılar və gözə-gəzə gəlib Zengli çayının qırağında ayaq saxladılar. Zəngiyə yalnız yatağına görə çəkilmək olardı, quruyub sıçqalaşmışdı, hələ ki, axırda və elə bil çaya düşən Ayın əksi yox, özü idi və buna görə də çayın axarı onu aparıb bilmirdi. Əlbəttə, o, bu doğma çayın səsini eşitirdi, amma bu çayın gülmüşü sularına baş qoymuş gülmüşü Ay ona elə şeylər anladır ki, bunu anlamaq üçün hərəkət etməyə ehtiyac yoxdur. Anlatdı ki, bunu anlamaq üçün hərəkət etməyə ehtiyac yoxdur. Anlatdı ki, bunu anlamaq üçün hərəkət etməyə ehtiyac yoxdur. Anlatdı ki, bunu anlamaq üçün hərəkət etməyə ehtiyac yoxdur.

Arakel soruşdu ki, yenə Anaitlə görüşmək istəyirimi? O, əvvəl çiyinini çəkdi və sonra qətiyyətlə başını buladı. Sonuncu görüşlərində o, Anaitlə anlatmışdı ki, onu özü ilə Bakıya aparıb, amma Anait də cavab vermişdi ki, yox, yaxşı olar ki, o, özü İrəvana qalsın, bu məkan onların gələcəyi üçün daha münasibdi, lal etiraz etmişdi və demişdi ki, indi Bakıda otuz minə qədər erməni qadını var və onların heç birinə də güldən ağır söz deyən yoxdu.

Sonra Arakel soruşdu ki, bəs başqa dostları ilə necə görüşəcəkmizi? O, yenə də etirazını bildirdi və açıqca dedi ki, bu dəfə İrəvana gəlməkdə bir məqsədi var: anasının nəşini Azərbaycanaya aparmaq.

Anasının basdırıldığı yeri keçən el Arakella birlikdə üç gün axtarırdılar və, nəhayət ki, tapmışdılar və o, bu yerə elə bir işarə qoymuşdu ki, qəbri dərhal tapacaqlarına əmin idi.

***

A nasinin qoxusuna doğru üzən qızıl balıq aradabir geriye çönəndə erkək qızıl balığı arxasında gördüdü, artıq onun niyyətini anlamışdı və bu niyyətin qaçılmaz olduğunu anlasa belə cazibə qüvvəsi anasının hələ onu çox uzaqlardan vuran qoxusu idi. Qəfil partlayışdan sonra doğma suların təkənlərindən qısa müddətə olsa da həm qulaqları batdı, həm gözələri tutuldu, amma huşu üstündə idi, burda çay çox dayazdı. Özü də bildirdi ki, onu suyun üstündə görüb qamarlayan canlının alından necə qurtuldu? Qızıl balıq insanın nə olduğunu bildirdi: yalnız onu bildirdi ki, dünyada canlılar var və bütün canlılar yırtıcıdır və hamısından qaçmaq lazımdır.

***

...Sərməstin telefon zəngindən sonra Edqar təəccüblə soruşdu:

-Bəs Qaraçuxura getməyəcəyik?

Sərxan yüngülcə başını tərpətdi:

-Gedəcəyik, -dedi, -amma başqa məşinlə.

Edqar bir qəder fikrə gedəndən sonra dilində:

-Sən haqlısan, - dedi - - Sərməst mənim kim olduğumu niyə bilməli ki?

Bəlkə, Məhəmmədi çağırırsan, özü də deyirdin ki, məşini var.

- Məhəmmədi?

- Hə də, Məhəmmədi, Peterburqda adı lindən düşmüşdü...

- Məhəmməd Bakıda deyil...

- Bəs hardadı?

- Truskavəsə gedib...

Edqar müəmmal bir təbəssümlə soruşdu:

- Deyəsən, sən də bir dəfə Truskavəsə getmişdin, axı...?

- Yədinədir?

- Əlbəttə, bir sevdə romanı da orda yaşamışdın, nəse də yazmışdın, səhv etmirsənsə, gecə budaqdan düşən almalar haqqında.

O, həqiqətən Truskavəsədə bir sevdə romanı yaşamışdı və, görünür, bütün keçmiş kimi bu roman haqqında da Edqara danışmışdı.

- Bəs indi niyə getməyirsən Truskavəsə?

Edqarın qəfil sualına dərhal cavab verdi.

- Mən çoxdan bu qənaətə gəlmişdim ki, xoşbəxt olduğum yerə bir də getməyim.

Edqar gülümsündü:

- Bu öz sözümdü, yoxsa hardasa oxumusan?

Sərxan söz altıda qalmadı:

- Sənin məqalələrinde oxumuşam, - dedi, - ilk məqalələrinə.

Qalina, həmişə olduğu kimi, saat 10 tamamda öz çarçıyla qapını açıb içəri keçəndən sonra otaqdakı teze sıyıqın qoxusunu imsilədi və qonağın ünvanına dedi:

-Təkim qostyam, - sözünün ardını Azərbaycan dilində getirdi, -can qurban! Sərxanın paltolu olduğunu görəndə işə təəccüblə soruşdu:

-A ukolil ne budem? Sovsem yəzdrovel?

O, günahkarcasına Qalınanın üzünə gülümsədi və Azərbaycanca dilində cavab verdi:

-İynə qalsın sabaha, Qalya, biz tələsik.

Qalya ərkle səsinə gəlirdi:

-A nu ka snimi paltol! Ya tebe dam «sabaha qalsın!»

Qalınanın belə ərkyana hərəkətləri, özünə fikir vermədiyinə görə hərdən onu danlaması xoşuna gəlirdi və hərdən lap uşaq kimi dəcəllik elayrdı ki, Qalınanı bir az da coşdurun. Bəs Qalina nə dərəcədə səmimi idi? Bunun fərqi nə vardı, amma inanırdı ki, belə anlarında insan həyatı yaşayır.

Təkişiyə mənəndən sonra da Qalınadan danışdılar və axırda da o:

-Sən də bir belesini tap, Edqar, -dedi, -tək qalmaq dəhşətdir! -Və sonra özünə düzəlmiş verdi: -Sən belesini niyə tapmırsan ki, -dedi, -eləsinə tap ki, doğsun.

Hiss olunurdu ki, bu təklif onun xeyalını çox uzaqlara aparıb. O, öz bəraətində də çox uzaqdan başladı:

-Yəqin, atamın 60 yaşında anamı aldığı bilirsən?

-Bilirəm.

-Deyirsən, bir yetim də mən qoyum bu dünyaya?

Edqarın atasız böyüdüyünü bildirdi, hətta lap uşaq yaşlarından bildirdi ki, onların arıya gəcə gəlib, gecə də gedən kişi kimidi?

Araya çökən sükuət bir xeyli keçəndən sonra Edqar pozdu:

-Elə bilirsən, dərindən çixanda mən istəmədim ki, mənə də atam gəlib aparsın? Elə bilirsən, mən istəmədim ki... -Və Edqar ona bu qəbildən, bu ahəngdə daha bir neçə sual verəndən sonra o, bir xeyli danışmağa söz tapmadı və özü də məşinin aynasından şəhərin yeni tikililərinə baxmağa başladı.

Addımbaşı tıxaclar bu gün onu hövsələdən çıxartmırdı, əksinə, o, istəyirdi ki, sürücü məşini bir qədər də asta sürməyə məcbur olsun ki, Edqar Bakını gözdüdlülsə görə bilsin.

Şəhərin mərkəzindən çıxıb, bir neçə ilin içində ağ şəhərə çevrilmiş Qaraşəhərə çatandan sonra sürücü Nobel perspektinə burulmasımı, bir daha tıxaç düşmək istəməməsi ilə bağlı və anladı ki, bu yol bir qədər uzaq olsa da rahatdı, Zığ kəndini keçib birbaşa Qaraçuxura çıxaçaqlar.

Sərxan bu yola bələddi, sonuncu dəfə paxsada Qaraçuxura, Edqarın anasının qəbrini ziyarətə gedəndə taksini onu bu yolla aparmışdı. Bir cüt qərənfili də bu yolun üstündəki gül dükənindən almışdı.

Gül üçün yenə də həmin dükana girdilər.

Çiş günəşinin şəfaqlarına bəlsənə də məhzun Xəzər, sahibbuynun köhnə tikilləri, köhnə gəmilər görünəndə Edqar yenə gözlerini dənizə zillədi; sanki dəndəri gören kimi hər şeyi unudurdu, elə bil nə isə itirmişdi və axtardığını bu sulara tapmaq ümidində idi...

-Heç mənim anam da bu dünyaya yarımadı,-Edqar gözünü dənizdən çəkəndən dedi, -birinci ərinə müharibəyə aparılır, qara kağızi gəlib, gecdən-gec qarşısına mənim atam çıxıb, xəstə, qoca atam, yeganə arzusu o imiş ki, mənim toymu görsün, mən də öz toymuda kamañça çalım, amma... bu da ona nəsib olmadı.

Edqarın toyu da, o toydakı nizamsızlığı və də axırda bəyın kamañça çalıb hamını ağıltması da, həтта Vitalikin anasının o toyda ələ kimi oynaması da Sərxanın yadında idi və o toyun nizamsız mənzərələri anbaan gözleri önünə gəlirdi.

Adına beton yol deyilən Yeni Aeroport magistrasında Hövsan yoluna burulub yenidən Zığ şosesinə çixanda sürücünün salonun güzgüsünə bax-baxa saymayızana deyili söz onların ürüsünü də dıksındırı:

-Daldaki qara «Mercedes» İnqlabı keçəndən arxamızca gəlir. Siz bilən sizi izləmirlər ki?

Sərxandan qabaq Edqar arxaya çöndü.

Maşının çərisi də bəyırı kimi idi: qapqara.

Sərxan çönbər arxadan gələn maşına baxandan sonra hələ də cavab gözləyər sürücünün cavabını verdi:-Bəlkə, Sizi izləyirlər?

Həqiqətən, qara «Mercedes» onlardan aralanmırdı, elə bil taksı bələdçi idi, «Mercedes» naşı.

-Düşə bilersiz,-sürücü dedi və o, Edqarın üzünə ani nəzər salmaqla hiss elədi ki, dostunun başından düşməyə həli yoxdur. Əslində o, özü də heyəcanlanmışdı; «Mercedes»in yol boyu onları izləməsi və burda -qəbiristanlığın qapısında arxadan yolları kəsməsi doğrudanmı təsadüf idi?

-Qorxursan?

-Nə bilim...

Onu ürəkləndirmək qərarına gəldi:

-Qorxm!

-Mən özümə görə qorxmuram, -Edqar astadan dedi, -mən səni də bəlaya saldım.

Sərxan acı-acı gülmüşdü, çünki bu sözü Edqar ona bir dəfə demişdi, özü də neçə il qabaq, o zaman onun oğlu artıq üçüncü sinfə gedirdi, Edqar isə hələ də subaydı. Amma elə o ərəfədə özündən on yaş kiçik bir yəhudi qızına vurulmuşdu. Qız da ona biganə deyildi, amma heç bir ay keçməmiş bu sevdə onunla nəticələndi ki, qızın qardaşları yəhudi məhəlləsində onları yaxaladılar. Qardaşlardan biri biçaq çıxardanda və bu zaman Edqar ağappaq ağardanda o, dostunu ürəkləndirmək istədi:

-De ki, fikrim ciddi, ailə qurmaq istəyirəm, nədən qorxursan?

Edqar doluxsundu: «Mən özümə görə qorxmuram, mən səni də bəlaya saldım» dedi.

Əslində, ağılama məqamı idi, amma Edqarın təklifi onu güldürdü:

-Koroğlu bu yerdə deyib ki, qaçmaq da bir igidlikdi.

Qardaşlardan birini isə, deyəsən, onun gülməsi təbədən çıxardı və o da biçqağa əl atanda qaçdılar.

Sonralar bu əhvalat onların ən maraqlı xatirələrindən birinə çevrildi. Üç il qabaq Peterburqda görüşəndə də o hadisəni yada saldılar və bu xatirət nədənsə o zaman Edqarı ağıltadı.

Unutmamışdı, uşaqlıq illərində Edqarın ən sevimli kitabı «Koroğlu» idi, amma o, bir məqama çox təəccüblənirdi: «Görəsən, bu dastanda niyə erməni yoxdur?».

Sərxan çox-çox sonralar dərk elədi ki, bu sualın özü erməni-müsləman qarşıdurmasından doğan bütün sualların müxtəssər cavabıdır.

...O hadisəni bir də ona görə tez-tez xatırlayır ki, o ərəfədə o da vurulmuşdu və tamamilə təsadüfən qarşısına çixan rıqalı Zintra onu evindən-əşiyindən soyutmuşdu, hərdən evə də getmirdi, ya artıq ona evindən də çox doğmalamaşığı estakadda, ya da Edqarın mənzilində gecələyirdi. O, bilirdi ki, bu, bir könlüdən min könlüə sonalayıb aldığı, tələyni qürbətə bağladığı, uzaq Arxangelskda bir tək anasından başqa kimsəsi olmayan Qalina Aleksandrovnaya xeyanətədi, amma hiss eləyirdi ki, bu xeyanət onu yaşadır.

Edqar bu rımanın qəti əleyhinə idi, həтта hərdən onu hədələyirdi: «Deyəcəm Qalina Aleksandrovnaya».

Rıqalı Zintraın Bakıda görüb tanyandan sonra isə Edqar Allahı günahlandırtdı:

-Qurban olduğum əməllərdən baş qaçmaq olmur, - dedi, - sizi vaxtında da qarşılaşdırıb bildirdi...

...«Odessafilm»dən davət alanda və sonra da məlum olanda ki, çəkilişlər Rıqada olacaq, sevindi, çünki Baltıqyanı ölkələrin paytaxtları sırasında yalnız Rıqanı görməmişdi.

Fevralın sonu, ya bəlkə də martın əvvəli idi, havalar şaxtılı keçirdi, aylardan bəri ərimeyən qarın üstünə yenə qar yağmışdı və rejissorlar çəkilişdirlər ki, bu qar ərimeyən filmin bu şəhərdə nəzərdə tutulmuş epizodlarını çəksinlər.

Nədənsə aktyor truppasını Rıqanın otellərindən birində yox, yazıqların Yurmaladakı Yaradıcılıq evində yerləşdirdilər və bildirdilər ki, Yaradıcılıq evinin tibbi xidmətindən yararlanılabilir.

Canından şikayəti yoxdu, amma çəkilişdən qayıdanda və birdən-birə başında kəskin ağrırlar başlayanda həkimə ağır açmalı oldu.

Kabinetin qapısındakı adi, soyadı oxuyanda bildi ki, həkim latış köklüdü: Veysa Zintra Rudolfovna.

Həkim qız danışmağa başlayanda gözəlləşdi və o qədər gözəlləşdi ki, onun sözünü kəsməsinə peşiman oldu.

-Da vi pravi, mojet bit ya ustal...

Həkim təzyiqlini ölcəndən sonra dedi ki, gündə azı üç-dörd saat açıq havada olmaq, piyada gəzmək lazımdı.

Bəyem, Yurmalaya gələndən bütün günü açıq havada deyildimi?

Rejissor senarisinə uyğun olaraq Latviyalı bir qadın yeni ərəfəsində haçansa onunla dostluq eləmiş, onunla əşnalıq etmiş bir-birini tanımayan üç qafqazlı kişini (azərbaycanlı, gürcünü, erməniyi) Yurmalada qarşılayırdı. Filmin qayəsi xalqlar dostluğu olsa da rejissorun məqsədi bu üç qafqazlı Don Juanı məxsərəyə qoymaqdı. Senaridə hər şey məlumdu, yalnız birçə şey aydın deyildi: «Latviyalı xanım yeni il gecəsini onların hansı ilə keçirəcək?». Komik səpgidə qələmə alınmış bu senarini onun xoşuna gəlirdi, amma bilirdi ki, öz rolunu axıraacan oynamalıdı ki, burdan əliboş qayıtmasın.

...Hələ həkimin kabinetində iken hiss elədi ki, başındakı ağrırlar çəkilir, eyni açılır.

Buna səbəb nə idi? Həkimin gözəlliyi, daha doğrusu, danışmağa başlayan kimi mələyə çevrilməsi, yoxsa, qəfildən simasını çulğalayan məlahət?

Sonra həkim qız bir qəfər də özündən söz açdı, dedi ki, uşaqlıqda o kino ulduzu kimi parlamaq arzusunda imiş, amma qismətdən qaça bilməyib. Həkim qız onlarla kino ulduzunun adı sadalayanda və birdən onun da adını, soyadını çəkəndə gözləri doldu. Məgər belə onların həsrətlə yaşamırdımı?

On-on beş dəqiqə razılıq ünvanı tamamında qadın bir də onun təzyiqlini ölçmək istəyində sərəzil vermədi, təbassümlə dedi ki, daha buna ehtiyac yoxdu.

Sağollaşanda da həkim ondan təbəssümünü əsirgəmədi və sonra da dedi ki, haçan istəsə, ona müracət eləyin biles.

Ertəsi gün onlar Yaradıcılıq evinin foyerində təsadüfən qarşılaşdılar və salamlaşandan sonra ayaq saxlayıb bir neçə dəqiqə söhbət etdilər.

O, rus dilində dərhal seziqlən ləhcə ilə danışdı və fikrini çatdırmaq üçün hansısa bir sözü tapma bilməyəndə gülümsəyirdi və bu da onun nitqinə sanki yeni bir tərəvət gətirirdi, siması nurla dolurdu.

Üçüncü gün həkimin kabinetinin qarşısında növbə tutanda heç yan ağrırmırdı, sadəcə, həkimə qulaq asmaq istəyirdi, istəyirdi ki, bu qadının danışmağa başlayanda necə gözəlləşdiyini bir daha görsün.

Sonra həkim qıza bir dəstə çiçək bağışladı və qadın çiçəyi alandan sonra dedi ki, hələ heç kimin ona veriydi çiçəyi geri qatarmayıb. Və bu sözü qadının xəbərdarlığı kimi qəbul elədi.

Bəşinci gün axşam hiss elədi ki, kafesi, barı və ümumiyyətlə, hər cür səliqə-sahmanı olan bu Yaradıcılıq Evinde özünə yer tapmır. Əlbəttə, aylence tapmaq olar, burda onun gözləri ilə diri-diri yeyən bir-birindən gözəl qadınlar vardı, hətta ondan avtoqraf istəyənlər də olurdu, amma hiss eləyirdi ki, bu qadınları avtoqraftan daha çox yeni bir macərə maraqlandırır.

Növbət həftənin birinci günü yenə də günbəgün ona doğmalaşan kabinetin qapısını döydü. Bu dəfə də ünsiyyət çox sürmədi, amma son olaraq Zintraya dedi ki, üzündəki ifadə hərdən ona Cokondanın təbəssümünü xatırladı. Həkim soruşdu ki, Cokondanın təbəssümü nə ilə əlamətdardır? Bu sualın cavabına hazır idi: «O təbəssümün ifadə etdiyi müəmmalı vədlə».

Sonra o daha doktor Veysanı kabinetinə görə bilmədi, məlum oldu ki, kərpəsi xəstələndiyinə görə büllətenə çıxıb və işə haçan qayıdacağı ballı deyil. Həkimin ev telefonunu öyrənsə də, zəng vurmaya cəsəreti çatmadı. Amma çəkilmiş tamamlanandan sonra Bakıya qayıdanda hiss elədi ki, ürəyini Yurmaldada qoyub, Bakıya özü ilə gətirdiyi qurucu nəfəsidir.

Rıqadan Qalina Aleksandrovnağa mətbəx dəsti, Murada keti, özünə isə latş dilində danışdığı lüğəti almışdı, çünki Rıqaya düşdükləri ilk gündən anlamışdı ki, latş dili alman dilinə bənzədiyi qədər də, rus dilinə yaxındı və bu dili tez zamanda öyrəne bilər, uşağ vaxtı anasının ona öyrətdiyi alman dilini də tam unutmamışdı.

Bu kitabı tez-tez vərəqləməsi, oxuması, hiss eləyirdi ki, Qalina Aleksandrovnanı təəccübləndirir. Hər ehtimala qarşı çalışırdı ki, arvadı heç nə duymasın...

Amma qadın ola, heç nə duymaya? Ayaqlarını evdə tapıldatmasından bildirir ki, onun əməlinə narazıdır, ona elə gəlirdi ki, Qalina Aleksandrovna heç nəyi üzə vurmayacaq, amma günlərin birində çox ciddi tərzdə dedi ki, bizim xoruzumuz özgə çəpərində bir belə banlamazdı, görəsən, nə olub buna?

Edqar isə onun duyğularını məsxərə ilə qarşıladı:

-Sən özünə gülən hər iki qadından birinə vurulursan,- dedi, -oğlundan utan, indî onun vurulan vaxtdı, sənin yox...

Yazdığı məktublara cavabsız qalanda fikirləşirdi ki, yəqin, yazıları sahibinə çatmır, axı, o, Yaradıcılıq evinin ünvanına yazırdı. Beş-altı məktubu cavabsız qalanda Zintranın evinə zəng vurdu və dərhal da soruşdu ki, məktublarını alıbmı?

-Da, ya poluçıla...

-A poçəmu ne otveçəete?

Və Zintrə gözənilməz cavab verdi, dedi ki, bu məktublara onu qorxudur... Ne yaxşı ki, deniz vardı və o, Edqarla bu dənizə balıq tutmağa gedirdi.

Suya atdığı qarmaq insana çox şey unudururmuş. Əslində onun Zintraya yazdığı məktublara da Yurmala atılmış qarmaqlar idi. Bəyəm, o Zintraya evləne bilirdimi? Bəs Qalina Aleksandrovna necə olsun? Bəs oğlu na deyərdi?

Telefon zənglərinin birində isə Zintrə na ev ünvanını verdi və dedi ki, Yaradıcılıq evinə məktub göndərməsən, bu iş yerində dedi-qoduya səbəb olur.

Növbətli ilin qışında o, Yurmaldakı Yaradıcılıq evinə vula düşdü. Ara-sıra etdiyi tərcümələre görə bir il arızında həm SSRİ Yazıqlar İttifaqına qəbul olunmuşdu, həm də Yurmaldakı Yaradıcılıq evinə 24 günlük pulyovka almışdı.

Həmin kabinetdəki görüş anında Zintrə son dərəcə təəccüblənsə də onu səmimi qarşıladı, amma biləndə ki, Yurmala ona görə gəlib, ağladı və sonra da anladı ki, o, öz səadətinə bir başqasının səadəti üzərində qurmaq istəyən, oğlunu böyüdüür və hələ ki, arə getməz bərədə düşünür və yalnız ona çalışır ki, ingiliss dili öyrənsin...

O, artıq Zintranın (rəsmən olmasa da) rus ərinəndən ayrıldığını, arinin də Rusiyanın Tümen vilayətində məskunlaşdığını və ordan məktub yazmasa da, hər ay pul yolladığını bildirdi. Zintranı da özü haqqında kifayət qədər məlumatlandırmış, anlatmışdı ki, duyğularını əsirədi, onu başa düşsün.

Və birdən-birə o niyyətini Zintraya onun dilində -latşca anladanda isə qadının göy gözələri işıqla doldu, elə bil quru bucağ idi, bir anda çiçəkldə, yaşıqladı. Və sonra soruşdu ki, latş dilini haçan öyrənib? O da latş dilində cavab verdi ki, ona məktub yazmağa başladığı gündən.

Düz iyirmi üç gün Zintranın Yaradıcılıq evinin qarşısından keçib kabinetinə girməsini gözlədi ki, sübh tezdən aldığı bir dəstə çiçəyi ona bağışlasın. Zintrə çiçəkləri alırdı, qoxlayırdı, pəncərənin qarığında gülüncə qoyurdu, çox az danışdı, amma onun latş dilində dediyi cümələrlə maraqla qulaq asırdı və acı-acı gülümsəyirdi...Günlər isə keçirdi...

Hiss olundurdu ki, Yurmaldada yazın gəlşinə bəlkə də insanlardan daha çox sevənən canlılar da var və bu, özləri hər deyəndə görünməsələr də, səhri səsləri ilə səhriboynuna yeni bir həyat gətirən qaratoyuqlardır. Hətta axşamın hava qaralandan sonra da bir müddət oxuyurdular. O isə burda ən çox aşımlar dərxdirdi.

...Amma o axşam gözənilmədən ona Zintrə özü zəng elədi, özü də gözənilməz bir təkliflə; bu axşam onun və oğlunu gəzməyə apara bilirmi? O, bu sualın cavabını bir kəlmə ilə, özü də latş dilində verdi:

-Labi...

Yurmaları tərk etməsinə günlər yox, saatlar qalmışdı və o, istər-istəməz tez-tez qolundakı saatına baxırdı.

Sanki Baltik dənizi də o axşam ona görə susub kərimişdi ki, axşamın alatoranında öz qərib, qəmgin nəğmələri bir-birini arayan qaratoyuqlarındınlaşın.

Sahildə seyrəklikdi, bəlkə də qəsdinə dursan, bəyaz, nəm qumsallığın tutub saxladığı ayaq izlərini də saymaq olardı.

Yanaşı addımlayırdılar, əsasən latış, hərdən də rusca danışdırlar. Hələ məktəb yaşına üç ili qalmış Andris gəh onlardan beş-on addım qabaqda gedirdi, gah da beş-on addım arxaya qalırdı və elindəki bulkanı özü yemirdi, tika-tika bölbü sahil sularında eşələnən qu quşlarına paylayırdı.

Burda qu quşlarının insandan qaçmamasını, əksinə, insana yaxınlaşmasını, o, hər dəfə bu sahile çixanda görürdü və bu hale keçən ildən onu heyrətə gətirirdi, çünki onun balıq ovlağında, Səngəçaldə məskunlaşan qu quşlarının insani heç qulluq mənəziləne buraxılmamasını qu görmüşdü.

Zintra birdən-birə sol əlini onun ovçuna quyub dedi ki, əlləri üşüyür.

Bu, onların ilk təması idi.

Zintra gözəllənəndən sözləri o qədər də çətin başa düşülməyən bir latış məhərisini pəşəndə oxuyandan sonra soruşdu ki, o, bu məhəridən nə başa düşüb? O, bu məhəridən sözlərini tam tuta bilməmişdi, amma anlamışdı ki, söhbət pərvanədən gedir, özü də özüni ota toxuyan bir pərvanədən. Və bunu Zintraya çatdıranda o, dedi ki, o, bu gecənin pərvanəsidir.

O, bu sözün tamamında Zintranı yüngülcə öpəndə və Zintra cavab olaraq başını onun çiyinə söykəyəndə tanış anlar yaşadı və bir daha inandı ki, heç bir qadın aqlatmaz deyil.

Zintra bir xeyli susdu, sanki daha ona söyləməyə sözü qalmamışdı.

Sahil boyundakı restoranlardan birində şam edildilər, şərab içdilər, çox şeylərdən danışdılar, hətta Zintra hazırda ona marağ göstərən kişilərdən də söz açdı və axırda da dedi ki, onların heç birinin yanında özüni belə arxayın hiss etmirdi.

Yəqin ki, xidmətçi restoranın on beş dəqiqədən sonra bağlanacağını nəzakətlə ona çatdırmasaydı, hələ bir şüşə də şərab iççəkəkdilər və yənə də rəqs eləyə-eləyə Zintra başını onun sinəsinə söykəyib deyəcəkdə ki, xoşbəxt olmaq üçün insana çox şey lazım deyil...

O, fikirləşirdi ki, demək, nəhayət ki, Zintraya xoşbəxt anlar yaşada bilib, amma təəssüflənirdi ki, Bakıya yola düşməsinə günler yox, saatlar qalıb.

Taksi ilə onları sahildən çox da uzaq olmayan evlərinə çatdıranda və burda da anladanda ki, daha gecdi, elə bu taksilə ilə də Yaradıcılıq evinə dönmək istəyir, Zintra dedi ki, hələ ona ən vacib sözü söyləməyib.

Nəhayət ki, Zintra bu sözü də söylədi, amma beşmərtəbəli evin beşinci mərtəbəsindəki ikiotaqlı mənzilə qalxanda, adama bir fincan qəhvə içəndən və Zintra Andrisi uşağ otağında yatmağa göndərəndən sonra Zintra dedi ki, qadının bu dünyada ən ali məqsədi uşağ doğmaq, uşağ böyütməkdir və o, istəyir ki, dünyaya daha bir uşağ gətirsin və bu körpə ona bənzəsin...

...Iyun ayının 9-da, Zintranın ad günündə yənə Yurmalaya gəlmişdi, amma Yaradıcılıq evinə yox, Zintranın hər şeydən çox qəhvə qoxusu ilə yadında qalan mənzilə.

Zintra Liyelupə çayına açılan pəncərələrini gecələr taybatay açırdı, amma bu qoxu otaqdan çıxmırdı ki, çıxmırdı.

Avqustun ortalarında isə Zintra Andrislə Bakıya gəldi və Edqar da öz mənzilinin açarını dərhal ona verdi ki, otel problemi ilə üzleşməsin.

- Sən tanınmış adamsan, - dedi, - otelə eynəbi bir qadının yanına gəlib-gəlməyən artıq söz-söhbətə səbəb ola bilər, Qalina Aleksandrovnyaya çatdırarlar.

Amma açarı verəndən sonra bir xəbərdarlıq elədi: «xanım balkona çıxmayın».

O, bu xəbərdarlığın səbəbini təxmini de olsa bilirdi, amma başa düşə bilmirdi ki, bu xəbərdarlıqdan məlumətli ola-ola Zintra nəyə görə hər gün süpürgəni əlinə alıb balkona çıxır və balkonu süpürməyə başlayır.

Edqarın mənzilində üç gecə keçəndən sonra Zintranı Qubaya, Şamaxıya və sonra da Səngəçala - estakadaya balıq ovuna apardı. Burada isə ən çox seviniən Andris idi: deyirdi ki, böyüyündə dənizçi olacaq.

Zintra tez-tez bəxtliyar günler, aylar yaşadığını etiraf elayırdı və yalnız bir şeyə təəssüflənirdi: «Görəsən, niyə hamilə olmur?».

1992-nin yayına kimi, hər üç aydan bir görüşdülər. Əsasən Yurmalada, hərdən bir də Bakıda.

Zintranın Azərbaycan dilində bir xeyli söz, ifadə öyrənməsi ona maraqlı gəlirdi, çünki latış dili ilə Azərbaycan dili arasında heç bir yaxınlıq yoxdu.

Zintra hərdən onu Azərbaycan dilində indirir və deyirdi ki, Bakıda altıca ay yaşasa, bu dili öyrənər.

Onların Bakıda görüşməsi isə xeyli çətinləşmişdi, çünki Edqar evlənməmişdi və Zintra həmişə olduğu kimi Andrislə Bakıya gələndə onu Yazçıların Şüvələndəki Yaradıcılıq evində yerləşdirmişdi. 1992-ci ilin yayında da onlar Bakıda görüşməli idilər, amma elə o yay günlərində Yaradıcılıq evi qaçqınlığın sığınacağı yerinə çevriləndə, qərar aldı ki, o, özü Yurmalaya uçuşun.

1993-ün yazında Zintra teleqramla ona bildirdi ki, o, ən böyük arzusuna çatıb, yenidən ana olub, körpənin adını Yənis qoyub, ona öz soyadı verib, amma onu ən çox sevindirən uşağın sifətindəki doğma cizgiləri, oğlunu görmək istəyir, gəlsin.

O yaz o, taleyinin ən acı günlərini yaşayırdı. Qarabağ uğrunda döyüşlərdə həlak olmuş oğlunu Bakıda torpağa tapşırmışdı. Gəlin isə iki ayığını bir başmağa dirəyib deyirdi, daha onu Bakıya heç nə bağlamır, Moskvyaya-yanına gedəcək. Seryoqa artıq dörd yaşına keçmişdi, hər gün atasını soruşurdu, qapı zənglərinə hamıdan qabaq özüni çatdırıb soruşurdu: «Papa, eto ti?» Ona Qalina Aleksandrovna bu itki ilə bənaş bilmirdi. Elə gün olmurdu ki, onların evinə «təcili yardım» gəlməsin.

Hər halda, o, yaz günlərində Zintraya müxtəssər de olsa, məktub yazdı, amma başına gələb müsibət haqqında bir kəlmə belə söz çətmədən.

Zintranın növbəti məktubu altı ay sonra Latviyadan yox, Amerikan-Çikaqo ştatından gəldi. O, yazırdı ki, Andrisi Latviyada anasının yanında qoyub, Amerikaya Yanislə gəlib, artıq işə də düzəlib, amma burdakı həyat təndi üreyincə deyil, burda hər şey pulla ölçülür və məktubunun sonunda da ondan pul istəmişdi, özü də min dollar.

İlk dəfə idi ki, Zintra ondan nə isə istəyirdi...

Öz borc içində de olsa da, min dollar tapıb Zintraya göndərdi, amma Amerikan cavab məktubu almadı, yazdığı məktub isə üstünə qayıtdı.

Qalina Aleksandrovnanı torpağa tapşırandan, bu dünyada tamam yalnız qaldığını, özünə yer tapmadığını anlayandan sonra Rıqyaya uçdu ki, bəlkə, Zintradan bir xəbər tuta bilsin.

Çox çətinliklə de olsa da, Latviyanın uçqar bir kəndində Zintranın anasını tapandan sonra məlum oldu ki, o artıq bu dünyada yoxdur, körpəsi Yanisi isə, ABŞ vətəndaşı olduğu üçün Çikaqo şəhərində uşağ evinə verilib.

Üç il qabaq Peterburqda görüşərkən Edqar Zintra da xəbər aldı və bu sevgi macarasının - bu romanın sonluğundan hali oldu:

-Mən sənə yerinə olsam, - dedi, - gedib Amerikada o uşağı taparam.

Əslində, Qalina Aleksandrovnanın itirəndən sonra bu dünyada özünə yer tapmayanda, tənhalığın esirinə çevriləndə, o, özü də bu fikrə düşdü. Onsuz da baş alıb harasa getmək istəyirdi, ona elə gəlirdi ki, harasa getsə, təklildən xilas olacaq.

Hələ Sovetlər dağılmış, köçüb Amerikada məskunlaşmış sınıfaş Emin Göyçaylıya öz niyyətini məktubla anladanda və Emin də onun

məqsədini alqışlayanda bir az da ürekləndi və hətta ingilis dili öyrənməyə başladı.

Eminin göndərdiyi qızılı surğucu, qızılı möhürlü vizanı alanda və anlayanda ki, daha onun Amerikaya getməsinə heç bir maneə yoxdur, qorxu və sanki içində daha bir Sərxan doğuldu: «Lap tutaq ki, gedib Amerikada o uşağı tapdın, ona nə deyəcəksən?».

America neçə illər idi ki, bu sualın cavabını fikirləşirdi və ona ele gəlirdi ki, Amerika səfəri bu suala tapacağı cavabdan asılıdı.

Vizanın müddəti isə çoxdan bitmişdi.

Emin isə ele həy zəng vururdu və soruşurdu: «bəs sən niyə gəlmirsən?».

...Sürücü:

-Düşün də,-dedi,-nəyi gözləyirsiniz?

O da eyni qayda ilə Edqara təpindi:

-Düş də, nə gözləyirsən?

Qara «Mercedes»dəki kişilər onlardan qabaq maşından düşdülər. Birı geyimli-gecimli idi. İkinci kişinin cındırından cin hürkürdü. Özündən çox malakeşi və sınıq-salxaq vədrəsi diqqət çəkirdi. Üçüncü kişi əlində dəq baltası tutmuşdu. Onlara ağızucu salam verdi və yoldaşlarına üz tutub:

- Gəlin gedək,- dedi.

Onlar qəbiristanlığın kənarındakı hələ üstü götürülməmiş qəbirə yaxınlaşanda Sərxan Edqara sarı çönüb gülməsdə:

-Düş də, bəs indi nəyi gözləyirsən?

Edqar astadan diləndi:

-Bilmirəm.

Araya çökən sükutu sürücü pozdu:

-Burda çox ləngiməyəcəksizsə,-dedi,- mən Sizi gözləyə bilərəm.

Edqar ondan öncə cavab verdi:

«-Yox, ləngiyəcəyik,- dedi və ağır-ağır maşından düşdü. Amma bir gözü

«Mercedes»dan düşəndən sonra artıq onlardan xeyli aralanmış kişilərdə idi.

Sərxan ilə bir kərə, pasxadan - pasxaya bu qəbiristanlığa gəlib bir dəstə çiçəklə Asya Cahangirovnanın xatirəsinə ananda, xristian ənənəsilə bir şəm yandırır sinədəğinin üstünə qoylanda, ətrafa göz gəzdirdir və hiss ələyirdi ki, burda günbəgün çoxalan daş evlə bir bil bu qəbiristanlığın üstünə yeriyir və bu məkən aralından qəbiristanlıqdan çox yaşıq bir adaya bənzəyir.

Bu məkənin yaşılığına səbəb, əlbəttə, isti-soyuq öz yerində susuzluğa da tab gətirə bilən şəm ağacları idi. Sərxanın yadımadı, anasının ilində Edqar da burda bir şəm əkməşdi və indi Sərxana ələ gəlirdi ki, Edqar hər şeydən çox bu şəm ağacı təəccübləndirəcək, çünki bu şəm o qədər böyümüş, qol-budaq almışdı ki, Asya Cahangirovnanın məzani ilə yanaşı daha bir neçə xristian qəbrini qol-qanadının altına almışdı.

Amma Asya Cahangirovnanın qəbrinə çatır-çatmaz Edqar da, ele onun özünü də başqa bir mənərə təəccübləndirdi.

...Heyrətli bir-birinin üzünə baxırdılar. Səliqə-sahmanını saxlamış məzarın ağ, mərmer sinədəğinin üstünə bir dəstə nergiz qoyulmuşdu. Və hiss olunurdu ki, mezar yan-yörəsindəki qəbirlərə müqayisədə abaddı, hətta burdakı qizğılıq kolu da yamyayışdı. Kolun ucunda bir buta gözə dəyirdi və hiss olunurdu ki, bir günün xoş havasına bənddi ki, pardaqlayılı açılışın.

Edqar əlindəki qərənfəlləri bu nergiz topasının ətrafına bir-bir düzəndən sonra soruşdu:

-Qabil kişi hələ sağdı?

O, Qabil kişini axırınca dəfə arvadının qırxında görmüşdü: köhnə qonşu kimi başsağlığı verməyə gəlmişdi, özü də tamam yeni qiyafədə: başında,

əsasən, din tərəfdaşlarının, mollaların, hacıların gəzdirdiyi bəmbəyaz araçqır, əlində qara təsbəh, dilində dua-sənə.

O, Qabil kişini lap uşaqlıqdan tanıyırdı, bilirdi ki, Edqarın anasının - Asya xalının ənasıdır. O zamanlar Qabil kişi Əz.TV-nin avtobusunu sürürdü, müğənniləri, aktyorları rayonlara - əsasən ana vətəni Lənkərana, Masallıya aparırdı və bununla fəxr ələyirdi; onun söz-söhbəti də şirəli idi; ən çox müğənnilərin, aktyorların bir-birilə zarafatlarından söz açır və bu da, təbii ki, gələcəkdə aktyor olmaq arzusu ilə yaşayan Sərxanın marağına səbəb olurdu.

Qabil kişini məhəllədə cəmi uşaqlara sevdiren isə onun hardansa ele keçirib məhəlləyə gətirdiyi ştanq və ağırılq daşları idi. Hərde ştanq qaldıranda, bir-ki pudluq daşları atıb-tutanda, uşaqlar, ən çox da yeniyetmələr onun başına yığırdılar və onlar da öz məharətlərini göstərirdilər; o zamanlar arıq və cüssəsiz olsa da, o da öz gücünü sinayırdı. O, Qabil kişinin halıca arvadı Ruqiyyəni də tanıyırdı, bilirdi ki, daha doğrusu, anası ona söyləmişdi ki, zavallı Ruqiyyə təleyi ilə başıq, neynəsən, Qabil vəhşidi.

Sinasının, enli çiyənlərinin qapqara, qapqalın lək gətirməsi, həmişə qızartılı, iri qara gözələri, qalın qaşın onun həqiqətən də vəhşiyə oxşadırdı; amma danışımağa başlayanda gözəli gütürdü, sifətdəki zəhm çəkirdi və o, öz yadılarından çox, məhəllələrin cavanları, uşaqları ilə ünsiyyət qururdu. Sonralar anası Sərxana Qabil kişi ilə Asyanın münasibəti haqqında daha bir söz demişdi: «Qabil Asyaya ona görə yarınsıdır ki, bəlkə, bir zürüyyəti ola, bu dünyadan sonsuz gəlməyəcə».

Edqar bir də soruşdu:

-Qabil kişi hələ sağdı?

Sərxan müəmmal cavab verdi:

-Bələ görünür ki, sağdı...

Sonra Edqar yerdən bir çınqıl daşı götürüb baş daşını döyəclədi və sifətini daşa söykəyib bir neçə kəlmə söz dedi, amma Sərxan bu sözü eşidə bilmədi.

Qəbiristanlığın sükutu təyyarə səsi və sonra da Edqar pozdu:

-Mən bir vaxt onun ötürmə istəyirdim, anama deməmişdim, amma o, bunu duymuşdu, birbaşa üzümə dedi ki, onda əvvəlcə mənə öldür!

-Sən bunu mənə söyləməmişdin.

-Düzdür, söyləməmişdim, bu mənim səndən gizli yeganə sırımı idi.

-Yadımdadır, onun haqqında hərə bir söz danışdı, kimi deyirdi neşə çəkir, kimi deyirdi qumar oynayıq, amma hər şeyin sübutu-sinədəğinin üstündəki nergizləri nişan verdi -bu çiçəklərdi...

-Düzülməzdim, mən sənə deməmişdim. Bəs sən?

-Mən?... Bilmirəm. Amma indi fikirləşirəm ki, bu günlərdə gedib onu tapım.

-Hardan tapacaqsan? Bəs köhnə məhəlləni sökməyiblər?

-Söküblər, amma qonşular elə o sökülmiş yərə gəlirlər, orda bir çayxana var, orda görüşürlər. -sözünün ardını zarafatla gətirdi, -bəlkə, səni də aparım ora.

Edqar bu zarafatı ötkəm qarşıladı:

-Mənim üçün Bakı da, köhnə məhəllə də sənənsən,-dedi,- mənim nostalgiyam sənə ilə bağlıdı, ziyarətlər isə sənə təşəbbusundun, çox sağ ol.

-Bu son ziyarətdi,- Sərxan dedi, - amma mən səni həqiqətən də köhnə məhəlləyə aparmaq istəyirdim.

- Ehtiyac yoxdur,-Edqar dedi və əlini sinə daşının üstündəki nergizlərə toxundurdu, -ola bilsin ki, o, burada on-onbeş daqiqə qabaq olub, nə yaxşı ki, qarşılaşmamışıq, bilirsən...

Sərxan Edqarın sözünü bitirməyə qoymadı:

-Bura bax, sənin başqa bir adamı gümanın gəlmir ki?

Edqar duruxdu və müəmmalı tərdə gülümsəyəndən sonra suala sualla cavab verdi:

-Deyirsən, yəni anamın başqa aşnası da varmı?

Sərxan bu sualın qarşısında aciz qaldığını gülümsəməklə bildirdi və sonra da dostundan üz istədi.

O, hələ lap körpə yaşlarından anasının nəyə görə Asya xalaya hörmət bəslədiyini bilirdi, anası həmişə deyirdi ki, başqaları halalca erinin döşəyinə kişi salır, amma Asya aşnasına da sadıqdı.

O, özü də hər şeyi görürdü, başa düşürdü, Asya xala, demək olar ki, gecesini, gündüzünü «Zinger» markalı tişş maşınının arxasında keçirir, aradılar da, Azərbaycan məktəbində oxuyan oğluna erməni əlifbasını öyrətmək istəyirdi. Nədənsə, Edqar bu əlifbanı öyrənməyə meyilli deyildi, hətta bir dəfə etirazını onun yanında da bildirdi:

-Axı, mənim nəyimə lazımdı bu əlifba?

Asya xala isə taxdaqadı kitabları nişan verdi:

-Bax, nəlxan oxumaq üçün lazımdı, -dedi, -bunlar tarixdi, erməni tarixidi, sən bunları oxumalısan, bu sənin borcundur.

Edqar, nəhayət ki, erməni əlifbası ilə həcəlaya-həcəlaya oxumağı öyrənsə də, o, kitabları oxumadı, günlərin birində isə o, kitabları məhəlləyə köhnə xalça almağa gələn erməniyə satdı.

Bu hadisədən ələ həmin gün xəbər tutan Asya xalanın artıq yepyəkə kişi olan Edqarın həyatın ortasında basib döşməsinə, qonşu arvadların ağzı-burnu qan içində olan Edqarın onun xlinən almasını və axırda, təsadüfən gəlib bu mərkəzin üstünə çixən Qabil kişinin bu işə qarışmasını da unutmamışdı. Asya xalanı, nəhayət ki, toxtadan sözü də Qabil kişi dedi:

-Mən o xalça alverçisini tanıyıram, narahat olma, o, kitabları geri alacam...

Bu, Asya xalanı onun yaddaşında yaşadan yüzlərlə, bəlkə də minlərlə xatirədən biri idi və indi o xatirələrin işığında təsadüfən dilindən çixən «ikibaşlı» sualın əzabını çəkirdi.

Asya xalanın qəbrı dəmir hasara alındığından, məzarın sağındakı boşluq dərhal diqqət çəkirdi və Edqar o boş yeri nişan verib:

-Mən o yeri özümçün nəzərdə tutmuşdum, -dedi və dostundan gözlənilməz bir xahiş elədi, -əgər mən bu gecə ölsəm, səhən məni ələ burda basdırarsan...

Sərxan onun xahişini zarafatla qarşıladı:

-Bu gecə kimdi səni ölməyə qoyan, -dedi, -səhərə kimi vuracağıq.

Sonra Edqar yenə alındığı çay daşını bir neçə dəfə başdaşına toxundurdu, daşa üzünü soykəyb nə sədedi, sigallamağa başladı, sanki daşı yox, canlı insanın telinə tük çəkirdi.

Qəfildən qulağı çalan səgah səsinə gətdi ki, Edqar anası ilə təkbaşına qalsın, ürəyini istədiyini kimi boşaltsın. Pəsədən oxuyan fəhle onu yaxınlığında görəndə kirdi. Onları danışırdımaq niyyəti yoxdu, amma o fəhəlin başının üstündə durmuş geyimli-keçimli kişi özü onu dindirirdi.

-Siz bilən bu qəbiristanlığın gözətçisini harda tapmaq olar?

O, çiyini çəkdi və sonra da soruşdu:

-Bu qəbiristanlığın gözətçisi də var?

-Əlbəttə, var, -kişi cavab verdi, -gözetçisiz qəbiristanlıq olar? -Və sonra da niyyətinə açıqladı, -biz burda gül əkdik, deyirəm puldan-paradan verək, arada gəlib sulasın, qurumağa qoymasın.

Sonra kişi bir qədər ona yaxınlaşıb gülümsədi:

-Siz mənə yaman tanış gəlrizsə, -dedi, -amma yadıma sala bilmərəm, -ani gülümsünəndən sonra Edqar nişan verib sözünün ardını cavabdi, - o kişi də mənə tanış gəlir, kəməncə çalan deyil ki?

O, dərhal cavab verdi:

-Yox, o, kəməncə çalan deyil.

Amma bu sorğu-sual onu bir qədər şübhələndirdi: çünki onlar qəbrin üstündə bətalıq, malalıq iş görməmişdilər və sanki bildirdilər ki, daha nəy-ləsinlər?

Edqarın başdaşını qucaqlayıb ağladığını görəndə, dərhal toxtatmaq qərarına gəldi, amma o gözələrin yaxını əlinin dalı ilə silərk:

-Mən anama ağlamıram; doğulduğum torpağa qovuşub, iz qoyub, -mən öz halıma ağlayıram, öz halıma, -dedi və o, var səsiylə hönkürəndə isə, nəhayət ki, Edqarın Peterburqdan bura niyə gəldiyini sanki keşf elədi.

Yenə də taksii ilə həmin yolla qaçırdılar, Edqar susurdu və onun yəknəsəq suallarına da başını tərpətməklə cavab verirdi, amma Nobel prospektində, Nizami parkının yaxınlığında Edqar özü onu dindirirdi:

-Rote-fane parkını sökübələr?

Edqarın parkı əzli ədiylə yad etməsi onu təəccübləndirmədi, əksinə, sanki bu ədla yaxın keçmişin doğma nəfəsinə duydu.

-Yox, mən bilən, sökəmyəyilər, amma yenidən qurublar.

-Bəlkə, təksini buraxaçaq, burda bir az gəzişək.

Bu təklif ürəyinə oldu:

-Yaxşı fikirdi, -dedi, -düşüb gəzişək.

Altmışıncı illərin ortalarında onlar bu parka qoşa gəlib, qoşa qaçırdılar. Yaşılığı, güllü-çəçəyi ilə şəhərin bütün bağlarını, bağçalarını keyli üstələyən bu park o qədər qələbəlik olurdu ki, hərədən gecə yarsınacan rəqs meydançası boşalırdı.

O, burda vals oynamağı öyrənmişdi, o, burda ilk dəfə qadın nəfəsinin, qadın telinin ətrini duymuşdu, o, burda ilk öpüşün dadını duymuşdu...

Onları bu parka bağlayan qızlar rəfiqə idilər, uşaq evində böyüyb müstəqil həyata atılmışdılar, yataqxanada yaşayırdılar, amma ailə qurmaq, ev-əşik sahib olmaq istəyirdilər.

Görünür, bu park Edqarın da yadında o, qızlara görə qalmışdı və, yəqin, bu səbəbdən də soruşdu:

-Səndə Elviranın səhli var?

Elvira onun bu parkdakı rəqs meydançasında tanış olduğu qızın adı idi. Bəlkə də var, -dedi, -axşam baxarıq alboma, amma o, yəqin ki, indi qoca arvadı, beş yaş mənədən böyük idi.

Edqar bir qədər fikrə gədəndən sonra diləndi:

-Amma mənə onu başqa cür təsəvvür edə bilmərəm.

Parkin köhnə mənzərəsinə yada salan və yaşadan yalnız iri gövdəli ağacları, rəqs meydançasını daraltmışdılar və ətrafında yeni ağaclar bitirmişdilər.

-Yadındadı, burda hər axşam qız üstə dava düşürdü...

-Yadındadı.

-Bəs burda öyrəndiyini məhnlər?

-Bəziləri yadımdadır.

-Bəs Anna Germanın məhnsi necə? Yadındadı?

Və Sərxan cavab vermədi, məhniyi zümzümə etməyə başladı:

-Duranom sladkim veyalo

Koqda tsveli sadi,

Qoçda ojadnı keçerom
V İyubı priznalsya ti.
Odin raz v qod sadı tsvetut
Vseqo liş tolko raz
Tsvetut sadı v duşə u nas,
Odin liş raz, odin liş raz.

Və beləcə o məşhur məhəmməd birinci bəndini bitirən kimi sözüne davam elədi:

-Amma mən 37 yaşında Zintıra ilə qarşılaşanda anladım ki, insan qəlbindəki bağcaqlar yalnız bir dəfə çiçəklənmir... Qalina Aleksandrovnanın itirəndən sonra və Qalina ilə anlaşıanda da tanış duyğular yaşadıım. Ona görə də, əziz dostum, geriyyə baxma, qabaqba bax, xatirələrin işığı soyuq olur, adami itisim!... Elə deyil?

Asta-asta ayaq basdıqlar mərmər səkidən səs çıxdı, Edqardan yox.

Parkın ona qüsse gətirməsinin səbəbini nəhayət ki, tapdı: park boşdu-insansızdı, uşaqsızdı. Amma haradansa peyda olan kişi parkın mənzərəsini dəyişdi, gözündə qara əynək vardı, döşündən iri obyektivli ilə dərhal diqqət çəkən fotoaparət asılmışdı.

Onlara yaxınlaşdı, gah yaxından, gah uzaqdan parkın öten yüzüklən qalması ağaclarına baxdı, sanki bu ağacların şəklini çəkməyə gəlmişdi.

Əlinin işarəsilə ona anladı ki, gəlib onların şəklini çəksin, amma o başını buladı və fotoaparətini, köklü-gövdəli qaraqaca tuşladı, sonra dal-dalı geri çəkildi və birdən-birə peyda olduğu kimi birdən-birə də qeyb olanda Edqar astadan:

-Bu həmin kişi idi, -dedi, -Əlişirin kabaxxanasında şəklimizi çəkən... Sən tanımadın onu?

-Yox! Tanımadım, -hirsle cavab verdi, -bu xof səni öldürəcək...

Parkdan çıxıb taksiyə minəndən sonra sürücüyə ev ünvanını söyləyə də, "Xətai" mətroşuna çatışanda sürücüdən xahiş etdi ki, maşını əyləsin.

Xocalı soyqırımında həyatını itirələrin xatirəsinə qoyulmuş abidə yuluna soldanda idi. Sürücü ya onu eşitmişdi, ya da sözüünü saya salmadı və buna görə də dübərə dillənəsi oldu:

-Biz burada düşməliyik, -dedi, -saxlayın.

Sürücü baxışları ilə narazılığını bildirsə də, əyləci basdı.

...Sərxanın məqsədi 600 nəfərə qədər insanın soyqırımını ifadə edən bu abidəni erməni dostuna göstərmək deyildi, burada - burdakı qara mərmər daşın üzərində onun ana qohumlarından on iki nəfərin adı, soyadı var idi və ümumiyyətlə, şəhərin bu səmtindən keçməli olanda, bir qayda olaraq mindiyi maşını əylədirdi, ona doğma adları, soyadları daşın üzərindən bir də oxuyurdu, ruhlarına - ruha inanmasa da - rəhmət diləyirdi və ona elə gəlirdi ki, bu yolla anasının xatirəsinə yad etmiş olur. Anası hələ onkologiyaya xəstəxanasında müalicə olunmağa başlayanda və nə isə anlayıb davərmandan imtina edəndə ona demişdi: «o qara daşın üzərində gözle görünməyən adlar var, onlardan biri də mənimdir».

Alman dili müəllimi olan anası həm də şair təbiətli idi, hər il fevral ayının 26-da bir dəstə çiçəkle abidəni ziyarətinə gəlirdi, söz əla biləndə Xocalı anaların bir nümayəndəsi kimi çıxış əyləyirdi.

Sərxan isə, həmişə olduğu öz humanist, tolerant mövqeyində qalsada da, ümumiyyətlə, belə abidələrin əyləyinə deyildi: fikirləşirdi ki, insanlığı belə abidələrlə keçmişdən ibarət almaldır.

O, hətta Sovet dönəmində, bir dəstə Azərbaycan ziyalısı ilə İrəvanda olarkən soyqırım abidəsinin önündə başəri mövqeyi ilə diqqət çəkən ürek

sözlerini söylədi və bu da onunla nəticələndi ki, raykomun ikinci katibi olan erməni qızı ona vurulduğunu böyük banketdə etiraf elədi. Bakiya qayıdandan sonra isə o qızdan aldığı məktub onu həyretlə gətirdi, qız yazırdı ki, onun yulunda hər cür fədakarlığa hazırdı. Qızdan aldığı növbəti məktubda və eləcə də sonrakı məktublara cavab yazmadı, amma bununla belə o qız ildə bir dəfə də olsa, ona açıqca yollayırdı, amma bu açıqlarata da ələ bil 1992-ci ilin Xocalı soyqırımını sən qoydu.

-Mən bu abidəni televizordə dəfələrlə görmüşəm, Allah burda ruhu qovuşanların hamısına rəhmət ələsin, amma belə abidələr insanlığın sabahına körpü ola bilməz, - Edqar dedi, - bu, İrəvandakı soyqırım abidəsinə cavabdı, mənimlə razısan? -Sərxan cavab verməyə də, o sözünün ardını da bələğəllə gətirdi: - Belə abidələr düşmənlərimiz lazımdı.

Üç il qabaq Peterburqda görüşərkən bu barədə daha ətraflı söhbət etmişdilər və fikirləri zaman-zaman toquşsada da, axırda ortaq məxrəcə gəlmişdilər.

Qara mərmər lövhədə qarabağlı qohumlarının adı, soyadı dalbadal yazılmışdı, amma bildirdi ki, ona bir köynək yaxın olan adlar, soyadlar harda başlanıb, harda qurtarı.

Birinci dəfə bu adibənin açılışında buraya gələndə o adları tapa bilməmişdi, daha doğrusu, macal verməmişdilər ki, abidəyə yaxınlaşsın. Açılış töreninə könüllü gəlmişdi: hələ iki gün qabaq iş yerində rəhbərlik yığıncaq keçirirdi və burda da əla olundu ki, kim abidənin açılışına gəlməyə, heç işə də gəlməsin, işdən çıxmaq haqqında arizəsini göndərsin.

Soyuq, səxətli bir gündü, gözlü xəzi əsirdi. Hələ qara örtüyü çəkməmiş abidənin ətrafında iynə atsən yerə düşməzdi. Ən çox gözə çarpan məktəblilərdi. Əlbəttə, nəzərətsəz deyildilər, müəllimləri ilə gəlmişdilər və onlar da həmi kimi Kiminşə gəlməsinə gözləyirdilər. Deyirdilər ki, Kişi özü gələcək. O, bu qələbədəki iş yoldaşlarının arasıda da, anbaan hiss əyləyirdi ki, bu qədər millətin arasında kiməsə yalnız təsadüfən rast gəlmək olar. O da bir çoxları kimi can atırdı ki, abidəyə yaxınlaşsın və ona doğma adları, soyadları tapıb oxusun, amma hər dəfə də abidənin pyedestalinə yaxınlaşanda onu sağdan, soldan itələyib sıradan çıxarırdılar. Növbəti uğursuz cəhdəndən sonra qolundan tutan oğlanı üzəndən tanısada da, adını yadına sala bilmədi.

-Biz Sizi çıxışa yazmışıq, Sərxan müəllim, -oğlan dedi, -bayaqdanı Sizi axtarırdı.

Təəccübə soruşdu:

-Nə çıxış?

Dilavərliyi, zirikliyi dərhal nəzərə çarpan oğlan da həyretini buruzə verdi:

-Necə, yəni, nə çıxış? Bəyəm, Sizə deməyiblər?

-Mənə heç kim heç nə deməyib.

-Deməyiblərsə, bu Sizin günahınız deyil, günahkar cəzalandırılacaq, amma Siz çıxış etməlisiniz bu açılışda.

Bu cavan oğlanın sanki yalnız əynini-başını yox, sir-sifatını da ütləmişdilər, ağzından çıxan sözləri isə özü ütləyirdi, bununla belə, yəne də istədi ki, yaxasını kenarə çəksin:

-Axi mən hazırlaşmamışam, -dedi, -xalqın qarşısına ələ-bələ çıxmaq olmaz, rən dilli olduğuma da bilirsiniz...

-Bilirik, -oğlan ərkə gülmüşündü, - azərbaycanca bülbul kimi ötdüyünüzü də çox görmüşük, hazırlaşın, Kişinin gəlməsinə hələ bir saat var.

Çıxışdan, ümumiyyətlə, imtina etmək olardı, amma bunun nəticəsinə fikirlişəndə, qərara aldı ki, bir tərəfə çəkilib hazırlaşsın.

Əlbəttə, Xocalı soyqırımının mahiyyəti ona aydıncı, bilirdi ki, bu felakəti kim törədi, məqsəd nədi? Həyəcan keçirirdi; axı, ürək sözünü sözünün altığında deməli idi, Mirzə Cəllin «Kəməncə»sini yada salmalı idi...

Yarıncı saat sonra yenə cavab oğlan qarşısında peyda oldu:

-Həzirdi?

-Nə?

-Çıxış...

-Mən şifahi danışacam.

Cavan oğlan təkabürlə diləndi:

-Har halda, biz o çıxışın məzmununu bilməliyik, ya yox? -Sözünün ardını bir qədər fikirləşəndən sonra getirdi, - yazsanız yaxşı olar, bizim üçün də, Sizin üçün də.

Bu izdihamının içində, bu soyuqda, ayaq üstə na yazdı bilirdi ki? Har halda, deyəcəyi sözləri öçür - biçirdi, ona elə gəlirdi ki, deyəcəyi sözləri bu izdihamla üz-üzə qalanda tapacaq.

Nəhayət ki, kürsülən şəxsiyyət gələndən sonra çıxışlar başlayanda, tanığı adamların kürsüdə vətənpərvərlik yanışı olmazın bir vüset alanda o, bir qədər də həyəcanlandı. Daha fevral küleyi də ona təsir eləmir, fikirləşirdi ki, bu çıxışlar hara, onun yada salacağı kəməncə hara?

Sonra...

Hə, sonra da, ümumiyyətlə, ona söz verməli və o, bunun səbəbi ilə nə o zaman maraqlandı, nə də sonralar. Amma teatrda məsələni qəti qeyməşdü: «Kəməncə» repertuara daxil edilmişdir.

...Bütün bu olaylar xatirəyə çevrilmişdi və indi bu xatirələrin solğun işığında abidəyə yaxınlaşdı ki, qara marmarın üstünə həkk olunmuş doğma adları, soyadları bir də oxusun: «Məmmədova Afilə İbrahim qızı - anasının bibisi qızı idi, Məmmədov Niyaməddin Vəqif oğlu - anasının dayısı oğlu idi, Məmmədov Arif İbad oğlu - anasının əmisi nəvəsi idi...

Yəqin ki, Edqar qəfil sualla onu diksindirəməyirdi, anasının ən yaxın qohumları sırasında on iki adın on kişini də tapıb oxuyacağıdı.

-Sən o daşın üstə bir şey görürsən?

- Əlbəttə.

Edqar bir qədər də daşa sən əyləndən sonra soruşdu:

- Mən heç nə görmürəm.

Sonra Edqar onun əlindən yapışdı:

-Qolumdan tut,- dedi, - yuxıla bilərəm.

Edqarın üzünə ani nəzər salandan sonra soruşdu:

-Axı, nə oldu sənə?

Edqar suala cavab vermədi, dedi ki, heç nə eşitmir. Və sonra rica elədi ki, onu evə çatdırın, ürəyi bulandır.

Sərxan ətrafa göz gəzdirdəndən sonra onunla zarafat etmək qərarına gəldi:

-Yoxsa, yenə o fotoqraf gözüncə görüncü?

Edqar xırıltılı səslə cavab verdi:

-Mən ölürəm...

Yarıncı saat sonra o artıq Edqarı evə gətirmişdi və mətbəxdəki yatacağına yox, öz çarpayısına uzatmışdı.

Onu ikinci mərtəbəyə qaldırmağa gücü çatmayanda telefon açdı Sərməsti köməyə çağırırdı. Edqarın nə canı-cüssəsi qalmışdı ki, Sərməst onu uşağ kimi qucağına alıb yuxarı qaldırı və gülə-gülə: - Sərxan müallim, qorxma bu öləne oxşamır,- dedi, -canı qızsa, düzələcək, mən gedimmi?

-Ha, gədə bilərənsən, çox sağ ol, zəhmət verdin.

-Deyməz...

Və Sərməst ondan alınarmamış Sərxan soruşdu:

-Nələdən nə xəbər?

Sərməst bu sualın cavabını başını bulamaqla verdi, sanki o da Nalə kimi lal idi.

***

...*Lalın dilini anası bilər, - deyirlər, amma bu lalın anası ölmüşdü və indi lal, lal dostu Arakella gəlmişdi ki, iyirmi beş il qabaq saxtılı bir çiş gəcəsində ölən anasının nəşini quydıqları yerdən çıxardıb aparsın və ailəliklə məskunlaşdıqları Bakıda torpağa tapşırınsın. Əlbəttə, birbaşa gəlsəydi, lal bu yeri tapa bilməzdi, amma o bir il qabaq, elə ilin bu fəslində, artıq ona məlum və tanış yollarla İrəvana gələndə və niyyətini lal dostu Arakella bildirəndə erməni dostu nəinki onu anlamışdı, hətta onunla birgə İrəvandan xeyli aralıda oldu, bir zamanlar Kalininə adlanan rayonda Soyuqbulaq kəndinə qədər gəlib çıxmışdı və burda da Soyuqbulaqdan Gürcüstan səmtə gedən, yalnız at, ulaq, mal-həyvan dırnağı dəyən piyada yoluna düşmüşdü ki, dostunu bu səfərdə tək qoymasın. Lal 1989-cu ilin sonunda, qaçaqçaq zamanı atasının nə üçün bu cığırı seçməsinin səbəbini bilirdi, bu yol həm kəsə idi, həm də nisbətən təhlükəsiz.*

Keçən il anasını basdırıqları yeri çətinliklə tapmışdı, amma indi birbaşa gəlib çıxdılar üstünə. Anasını meyitini basdırıqları yere keçən il nişanə əvəzi diyriləyib saldıqlı qaya daşı yerində idi, burda yəqindən çıxıb qalan ovcu bığcağı da; görünür ötən bir il ərzində bu cığırdan, bu daşın yanından insan keçməmişdi, çünki ola bilməzdi ki, dəstəyi əl işi olan bələ bir gözəl bığcağı görünsünlər, amma götürməsinlər. Keçən il o torpağı bu bığcaqla eşmişdi və, nəhayət ki, bığcaq sümüyü dirəndə, Arakellə qaçaqlayıb öpmüşdü, sanki anasının nəşini yox, özünü tapmışdı. Keçən il də anasının nəşini bu torpaqdan çıxarda bilirdi, amma keçən il indiki kimi ürəkli deyildi və üstelik, Arakelin birdən - birə titrəməyə başlaması, rənginin avazıması onu qorxutdu. Qəbirin torpağından bir ovuc götürüb cib dəsmalına bükdü ki, Bakıya qağıyandan sonra atasına göstərsin və sonra da iki bacısının arasında bölünsün. Keçən ildən fərqli olaraq nəşi doldurmuş yığcam çamadan götürmüşdü, sapı bələk yoxunda boya bələ də bu çamadanla yerləşdirmişdilər, hətta azdan-çoxdan azuqə də götürmüşdü və indi havanın qaralmasını gözleyirdilər ki, tam arxayın işə başlasınlar.

***

Qızıl balıq Arazdan çıxıb Arazə tökülən bir dağ çayının yolcusu olmuşdu, burda maneə daha çoxdu, amma o sərt keçidləri asanlıqla aşırı, qayalardan sıçrayırdı, su o qədər duru idi ki, ona məxsus olmayan bir dünyanın da canlılarını görürdü, hətta gözlerini suya zilləyən bir ayı balası da gözləndən yayınmadı. Ayı balası qəfilən özünü çaya atanda artıq o ayı balasının düşüyü suyu keçmişdi, anasının qoxusu işə burnunun ucunda idi və hiss eləyirdi ki, anasının qoxusu heç zaman ona bu qədər yaxın olmayıb. Gəriyə ani çevriləndə gördü ki, bu çayda tək deyil, erkək Qızıl balıq da arxasında gəlir və bir də gördü ki, ayı balasının dişləri arasında bir soydaş çapalayır, amma artıq Qızıl balıq kəsinliklə əmindir ki, onunla anasının qoxusunu - anasını sənəyələr yox, anlar yayır.

***

Sərxan daha heç nədən ehtiyatlanmadan evdəki bütün elektrik cihazlarını şəbəkəyə qoşdu və anlayanda ki, bundan artıq heç nəyə gücü çatmır, mayus oldu.

Edqar heçqədənmi heç nə görmürdü, heçqədənmi heç nə eşitmirdi, bildirdi, amma niyə göz qabağında idi, dilə olarsdı və Sərxan onun nə dediyini kəsdire bildirdi. Ancaq, limon istədiyini başa düşdü və təxmin etdi ki, təziqi qalxıb.

Arvadı Qalina Aleksandrovnaya təziqdən əziyyət çəkirdi, təziqdən də ölmüşdü və təziqi qalxanda hansı həbləri aldığıni hələ de tapınmamışdı.

Şkafın dərman siyahısını ona görə açıb baxdı ki, bəlkə, həmin həblərdən tapa bil, amma bu cəhdi səmərə vermədi; görünür, Qalina şkafı səhməna salanda, rəfiqəsi Qalina Aleksandrovnadan qalma bir çox «izlər» kimi bu dərmanları da tullamışdı.

Bir limonu yeyəndən sonra göz qapaqları aralanmağa başlayan Edqarın daha bir kəlməsini anladı; Edqar demək istəyirdi ki, onun başlısın...

Təsəvvür ələyində ki, sabah evindən meyt çıxa bilər, onun buz kimi tər basdı. Oultuğunun altından qopan bir damla soyuq tər işe dabanına kimi süzülür və sanki bədanində qırım açdı.

Urəyində bir daha Edqarı bu səfərə çıxdığına görə qınadı: «Qınında pas atmınsa, qınında niyə çıxırsan?».

Son zamanlar axtarış dostları onu qınayırdılar ki, Allaha şükür, hər cür imkanı var, nə üçün cavantılığını su yoluna döndərdiyi Yaltaya, Truskavəyə, Karlovı-Variya getmərsən? Cavab verirdi ki, başım qarışıqdı. Əslində başı qarışıq deyildi: sadəcə qürbətə ölmək istəmədi, istəmədi ki, qardaşı Maarifi əziyyətə salsın. Məşhur şairin bir mısrası işe günbəgün ona daha doğma gəlirdi: «Tabutumu çiyinəm alıb apara bilsəydim...».

Son olaraq bu qənaətə gəldi ki, indi borcu son nəfəsinə kimi onu qorumaqdı.

Təcili yardım maşınıni həyətə qarşıladı və sonra da maşından düşən ağ xalatlı yaşlı qadını və qızı məzəmmət elədi:

«Bələ də təcili yardım olar?» dedi, - bir saatdı elə mən burda gözəliyəm, xəstə cən üstədir.

Amma o, bu bir saat ərzində bir neçə dəfə yuxarı qalxmışdı, Edqara daha bir limon yedirmişdi və hətta qapıbir qonşusunun qapısını döyüb ondan (xoşu gəlməsə də) limon istəmişdi.

Ağ xalatlı yaşlı qadın bu məzəmmətin qarşısında onun üzünə gülmüşdü:

«Ay Sərxan müəllim, biz piyada gəlsəydik çoxdan çatmışdıq,» dedi, - hər yan tıxacdı, Siz ki, bunu bilirsiniz.

Tanımadığı bir adamın onun adını iltifatla çəkməsi xoşuna gəldi və üzrxahlıqla:

«Mən Sizi başa düşürəm,» dedi, - «Siz nəyələ bilersiz ki...»

Ağ xalatlı qız işe işvə ilə sözünü dedi:

«Əlbəttə, bura Yaponiya deyil ki,

Qızı başa düşdü, o, sanki bildirmək istəyirdi ki, Yaponiyadan da xəbəri var və orda təcili yardım maşınları üçün yollarda ayrıca zolaq olduğunu bilir.

Pilləkənləri qalxarkən qızın əlindəki yardım çamadanını onun əlindən almaq istəsə də qız çamadanı buraxmadı, hətta sanki süzgülün baxışıyla ona anladığı ki, qoca kişisan, otur yerinə.

Çox vaxt yaşını unudurdu və hərdən təsadüfən avtobusa, ya metroya minəndə, cavan qızlar, qadınlar qalxıb ona yer verəndə xətrinə dəyirdi: «Yəni, mən bu günə qalmışam?».

Güzgülar onu aldadırdı, amma fotoşəkillər yox; o, son illerin foto şəkillərində gözəlirne çökmüş kədərli görə bilirdi və son illerin foto şəkillərindən, ümumiyyətlə, xoşu gəlirdi.

Ağ xalatlı qadın arxası qatda, gözəli yumulu halda uzanmış Edqarın biləyini bir qədər ovcunda saxlayıb təziqini ölçəndən sonra tib bacısına öz tapşırıqlarını verdi və üzünü vətə sahbinə tutub:

«Xəstəxanaya aparmaq lazımdı,» dedi, - «çıxmayan cana ümid çoxudu.

Sərxan etirazını dərhəl bildirdi:

«Bu mümkündür deyil!

«Niyə?

«O, sabah saat on birde Peterburqa uçmalıdı, bileti var.

Qadın bir də xəstənin biləyini ovcuna alandan və nəbzini tutandan sonra Edqarı nişan verib soruşdu:

«Qardaşınızdı?

O, müəmmalı cavab verdi:

«Demək olar ki, hə, qardaşımdı...»

Edqar bir anlığa gözəlirni açıb onların üzünə baxdı, baxdı və elə bil birdən-birə ayıldığı üçün təəcübləndi. Və Sərxanə ələ gəldi ki, onun gözəli birdən-birə boş yerə bəyümbüyüb, o, gözəlirni amman diləyir.

Sərxan əlində oldu spris tutmuş qızın baxışlarından anladı ki, xəstəni çevirməliidi, galvanını aşağı siyməliidi ki, o, iyne vura bilsin.

Xəstəni çevirəndə qadın da onun bir ayagından tutdu, amma Sərxan dərhəl anladı ki, buna ehtiyac yoxdu, xəstəni özü də çevirə bilər.

Edqar uşaqlıq, cavantılıq çağlarında da çox arıqdı. Hərdən məhəllə uşaqları toplaşib çiməriliyə yollananda və Edqar soyunanda ona satışırdılar: «Gərək Məcnun roluna Nodar Şaşıqoqlunu yox, səni çəkəydilər». Sonra uşaqlar bu almamacaya bir başqa rəng də qatdılar, dedilər özü də səñ Füzulinin Məcnunusan, Nizaminin yox. Nədənə o zamanlar ona da ələ gəlirdi ki, bu iki Məcnunun müəqayisəsində Füzulinin Məcnunu daha arıq və misgin olmalıidi.

Tibb bacısı Edqarın yanına birinci iyneni vurandan sonra:

«Sprisi əlimdə tuta bilirməm,» dedi, - bura buxzanadı, Siz burda necə yaşayırsız?

«Evlə gərəndən bütün qızdırcılar taxsa da hiss ələyirdi ki, otaq isinmir, bununla bələ istəyirdi ki, qızdırcılardan heç olmasa birini şəbəkədən ayırıb.

Həkim bir daha xəstənin təziqini ölçüb, nəbzini tutandan sonra üzünə yüngülcə bir sillə çəkdi və Edqar bu təməsdən diksinib gözəlirni açanda soruşdu:

«Necəsən, Məcnun?

Və elə bu ərkyana zarafat da Sərxanı təvəşşə saldı, Edqar işə suala cavab vermədi, gözəlirni yenidən yumdu və onun bomboz bozarmış sifətinə anı bir təbəssüm qondu.

Qadın işe birdən-birə üzünü Sərxanə tutub:

«Mən Sizinlə fəxr ələyirəm,» dedi, - «Siz böyük sənətkarsız.

Bu təntənəli xitabdan sonra yerli yerli gərməyə hazırıdı, amma gücü sözü məcradan çıxarmağa çatdı:

«Yaşayacaq? Ümid var?

«Ümid həmişə var,» qadın cavab verdi, - onu xəstəxanaya aparmalıyıq.

Bu dəfə Sərxan kəskinliklə bildirdi:

«Xahiş edirməm, bu söhbətə qayıtmayacaq, mən Sizə dedim, axı, o sabah səhər saat 11-də uçmalıdı.

Qadın da hökmünü yeritmək istədi:

-Sabah olmasın, bir həftə sonra olsun!

-Bu mümkün deyil.

-Niyə?

O, bu kəse sualın cavabını fikirləşmirdi, amma düşünürdü ki, bu ağı xalatlı qadına nə isə tapıb deməli ki, onu fikrindən daşıdırsın.

Növbəti iynədən sonra Edqar gözlerini açdı, sağına, ətrafına, soluna baxdı və deyəsən, harada olduğunu anladı, nə isə istədi, amma o, bunu dərhal kəsdirə bilmədi.

Ağ xalatlı qadın bir qədar öncə ona verdiyi sualı yenə dilinə gətirdi:

-Necəsən, Məcnun?

Edqar başını buladı və gözlerini yumdu.

Bayaqdan içində dolanan təşviş, həyəcan Sərxanı dilənməyə vadar elədi:

-Siz onu tanıyırsız?

-Tanıyıram.

-Axi, onun adı Məcnun deyil.

Qadın gülümsədi:

-Onu mənə tanıdaçaqsız? O, Məcnundu, özü də Füzulinin Məcnunu.

Bu cavabdan sonra elə bil dilinə-ağızına qıfıl vurdular, amma bir qədar sonra dilinə gələn sualı saxlaya bildi:

- Mənim sinifdəşimdi, - qadın cavab verdi, -biz yeddi il bir partada oturmuşuq.

Sonra qadın bu söhbətə heyrtlə qulaq asan ağ xalatlı qıza nə anlatdısa, o, mətbəxə keçdi və bir qədar sonra mətbəxdən onun səsi gəldi:

-Çay demləyim?

Onun cavabını Sərxan verdi:

-Mümkünsə...

Sonra ağ xalatlı qadın Edqarın üzünə daha bir yüngül sillə çəkdi:

-Aç gözünü, qorxma,- dedi, - səni ölməyə qoymayacam,- üzünü Sərxana tutdu: - mən o vaxt Sizi də tanıyırdım, - dedi, - Siz bizim məktəbin rus bölməsində oxuyurdunuz.

Etraf elədi:

- Sizi yadıma sala bilmirəm.

Qadın təbəssümlə cavab verdi:

-Oğlanlığınızda yalnız gözəl qızlar qalır, mən gözəl deyildim.

Sıdq - ürəkden diləndi:

-Amma indi çox gözəlsiz!

Qadın acı-acı gülümsədi:

-60 yaşınıza gözəl kimə lazımdır?

Və bu anda məlum oldu ki, Edqar hər şeyi eşidirmiş, O, gözlerini açdı, qadının üzünə gülümsədi və bir qədar sonra adını da dilinə gətirdi.

- Kəlikli...

Edqarğilin sinfində Kəlikli adında bir qız olduğu Sərxanın yadında idi, hətta bir incə məqamı da unutmamışdı; rus dilli qız sinifdaşları ona öz aralarında məsxərə ilə «Kuropatka» deyirdilər. Sonralar isə ona məlum oldu ki, Edqar kimi Kəlikliyə də anası ermənidir. Bir məqam da yadına düşdü. Edqar kəməncə çalmağa Kəlikliyin adı ilə bağış xalq mahınısını çalmaqla başlamışdı. Hərđən yəğün, xal səslə oxumağı da vardı: Aman təklil əlindən! Aman Kəlikli əlindən.

Kəlikli ona sən ayıləndə Edqar da azacıq dikəldi və qadın alından öpdü:

- Mən səni ölmüş bilirdim, Edik...

Görünür, Edqar bu etirafı zarafat kimi qəbul elədi və ona görə də:

-Mən də... dedi.

Sərxana elə gəlirdi ki, erməni dostunu anbaan cana gətirən yanına, qoluna yurulan iynələr, Kəlikliyin ona uddurduğu həblər yox, aralarında gedən mükəllimədir.

-Kimi görürsən?

-Səni kim maraqlandırır?

-Elə hamı, məsələn, Nərgiz... Hardadır?

Sərxan Nərgizi də tanıyırdı, daha doğrusu, onu tanımaq mümkün deyildi, o, qızlar arasında onların oxuduğu beynəlmil məktəbin gözü idi. Ona bütün oğlanlar vurulmuşdu, amma imkan verməzdi ki, kimsə yanaşsın ona bir kəlmə söz desin.

-Bəs Rəbiyyə necə oldu?

Rəbiyyə Sərxanın yadında hər şeydən öncə nadir soyadına görə qalmışdı: Qafqazlı. Rəbiyyə Qafqazlının təyri qismən də olsa, ona məlumdu, çünki mətbuatda etika mövzusunda elmi-nəzəri yazılarına tez-tez rast gəlirdi.

-Salatın necə, xəbərini var?

Sərxan o sinifdə Salatın adında qızı yadına sala bilmədi.

-Salatın sahibkardı, -Kəlikli cavab verdi, - bir yandan alır, bir yandan satır.

-Bas Kəramət neyiniyir?

Sərxan Kəraməti tanıyırdı; deputatdı, özü də kifayət qədər stajlı deputat, amma deputat kürsüsündə dalbadal oturduğu on iki il ərzində hələ bir dəfə də ölsün onun nəse daşdığıni, nəyəse etiraz etdiyini görməmişdi.

-Müəllimlərimizdən sağ qalırı var?

Elə bil Edqar qəsdən sinifdaşının onu sorğu-suala tutmasına macal vermirdi ki, öz həyatını, başına gələnləri danışsın.

Tibb bacısı süfrəyə çay gətirəndə Kəlikliyin mobil telefonuna zəng gəldi və onu arayan adama bir kəlmə ilə cavab verdi:

-Gəlirik!

Bir qədar sonra qadının zəngini çalan isə məlum oldu ki, "Təcili yardım" məşininin sürücüsüdür.

Kəlikli bir stəkan limonlu çayı Edqara özü içirdi və sonra da:

-İki saatdan sonra gələcəyəm, -dedi, -kardioloq gətirəcəyəm, hələlik tərəpmə və üzünü Sərxana tutdu, -otacağı da isidin, Sərxan müəllim, belə olmaz.

Sərxan da xəbərdartlığını elədi, Edqar nişan verib piçilti ilə:

-Onun burda olduğunu heç kim bilmir.

Kəlikli yaşına uyuşmayan şiltə təbəssümlə cavab verdi:

-Heç mən də bilmirəm...-dedi və sonra da başını yüngülcə tərəpməklə onu anladığını bildirdi.

Təcili yardım dəstəsini yola salanda və küçədə Sərməstlə qarşılaşanda səvindi. Əlbəttə, sutkanın üçdə ikisini bu heyətdə keçirməklə müştəri axtaran bu taksii sürücüsü ona gərəkl deyildi; amma kim olur-olsun, bir insana ehtiyacı vardı ki, acalarını paylaşsın.

Daima öz qaçqınlıq izini üzməsi, baxışlarından duyulan Sərməst nəzakət xatirəna ona təşəllil verəndən dərhal sonra soruşdu:

-Sabah mənilik işiniz yoxdur ki?

-Necə yeni yoxdur? -O, cavab verdi, -sənə deməmişəm, bayəm, sabah saat 11-də qonağım uçu, 9-da aeroportda olmalıyıq.

Sərməst cavab əvəzi əlini gözünün üstünə qoyandan sonra Sərxan soruşdu:

-Nələ son günlər gözüme dəymir, hardadı?

Sərməst bu sualın cavabını başını narazılıqla bulayandan sonra verdi:

-Gedib..
-Hara?
-Har il bir dəfə hara gedir, yenə də ora..
Sərxan Nalənin hər il bir dəfə hara getdiyini, təxmini də olsa bilirdi, amma bununla belə, təəccüblə soruşdu:

-İrəvana?
-Ha, İrəvana.

Sərxan Nalənin hər il bir dəfə İrəvana getdiyini (kim bilir, hansı yollarla) və bir həftədən sonra sağ-salamat qaçdığına görmüşdü, çünki hər dəfə ona da bir qutu İrəvan siqareti bağışlayırdı və sanki bununla ona da naləndirdi ki, hara gedib, hardan gəlib.

Sərməstə toxtaqlıq verəndən sonra soruşdu:

-Xəlvət gedib?

-Hə, xəlvət gedib, - Sərməst cavab verdi, - duyuc düşsəydim, qoymazdım.

Anadəngəlmə lal-kar Nalənin İldə bir dəfə Ermənistana necə gedib necə qaçması bu bir çoxları kimi ondan ötrü də müəmmə idi.

... Sərməstlə sağollaşıb evə qayıdanda Edqarı ayaqüstədə gördü və, təbi ki, təəccübləndi:

-Sən nə oyun çıxarısan, - dedi, - bəs həkim demədi ki, tərpenmək olmaz?
Edqar cavab vermədi, xəfficə gülümsədi və ayaqlarını sürüyə-sürüyə vannə otağına sıradı.

Mobil telefonuna gələn zəng həmişə olduğu kimi onu diksindirirdi.

Buna səbəb nə idi, özü də baş aç bilmirdi və zəng vuranın kimliyini kəşdirmədən telefonu açırdı.

Yenə adətine sadiq qalıb ucadan diləndi:

-Kimdi?

Qulağına qardaşının son dərəcə üzgün, qüssəli səsi gəldi:

-Mənəm, dadaş, Maarifdi.

Yaşca ondan bir xeyli kiçik olan qardaşı atalarının vəfatından sonra ona «Dadaş» deyirdi və bu müraciət onun qəlbində nə isə bir məsuliyət oyadırdı, çünki atalarına əzəldən «Dadaş» demişdilər və bu müraciət forması öz atalarına «Papa», «Papulya» deyən həmyaşdılar tərəfindən gülməli tərzdə yamsılansa da və bir hərdən şəxsən onun cirməməsinə səbəb olsa da, atasına başqa cür müraciət etməyi ağına belə gətirməzdi.

Bu müraciət necə yaranmışdı, bilmirdi, amma eşitmişdi ki, atası da öz atasına Ərdəbildə «Dadaş» deyirmiş, Xurafata-hələ inancı olmayan atasının adı yerində yadında idi: «Dadaşın ruhu haqqı».

Atası öz atası haqqında nadir hallarda, amma sonsuz sevgilə danışardı. Bəlkə də bunun səbəbi çox erkən - beş yaşında atasını itirməsi idi... bu yaşda oğulla ata arasında məhəbbətdən savayı nə ola bilirdi ki?

Maarif ona gec - gec zəng vuranı inciyirdi, hələ ki, bunu bürüzə verməmişdi, son üç gündə Maarifin onu aramaməsi isə, üreyindən idi; bir qədər götür-qoydan sonra qərara gəlmişdi ki, onun qəfə qonağından xəbər tutmamalıdır və bu səbəbdən də Maarifin səsinə eşidəndə bir qədər çəşqinlik yaşadı, sanki oğurluq üstündə tutulmuşdu.

-Haralardasan? - kəlmənin alt qatında bildirməyə adət etmişdi.

Maarif qardaşının verdiyi sualı cavablandırmadı:

-Üstünə sağlıq, dadaş, - dedi, - sənə acı xəbər verməliyəm.

-Nə xəbər?

-Mahizər xalənin nəvəsi Qarabağda şəhid olub.

-Müşfiq?

-Hə, Müşfiq...

Doğma xaləsi nəvəsi Müşfiqin harda əşgərlik etdiyini nəinki bilirdi, hətta keçən ilin yayında o məkənda olmuşdu, Milli Ordunun əsgərləri qarşısında Vətən, bayraq haqqında şeirlər oxumuşdu.

Nazirliyin xəttillə təşkil olunmuş konsert briqadasının üzvlərindən biri də o idi. Adətən, belə görüşlərdən yayınmağa çalışsa da, bu dəfə xaləsinin xətrinə razılıq verdi, çünki Mahizər xaləsi çoxdan istəyirdi ki, onu nəvəsi Müşfiqin xidmət etdiyi hərbi hissəyə aparsın və orda bilsinlər və görsünlər ki, Müşfiqin dayısı kimdir?

Hayatını çox erkən itirən qızı Gülərin nişanəsinə - Müşfiqi xaləsi özü böyütmüşdü, hətta onun əşgərlik səhəbi gündəmə gələndə xaləsi Mahizər ona ağız açmışdı ki, hansısa bir generala zəng vurub, müraciət ələsin Müşfiqi əşgərliyini Bakıda çəksin.

Ancaq bu səhəbt nəticə verməyəndə və Müşfiqin ilk məktubu Tərtər-dən-döyüş bölgəsindən gələndə xaləsi ondan incidi, amma bir aydan sonra gələndə zəng vurub erkə dədi ki, hazirlaş, gedək Müşfiqin yanına...

Bu ərkəyana xahişdən hətta tapıb yayındı, amma günün birində eşidəndə ki, zirək xaləsi onu Qarabağda, əsgərlər qarşısında çıxış etməyə gələndə konsert briqadasının tərkibinə saldırıb, başa düşdü ki, daha gəriyə ul yoxdur, konsert heyəti ilə avtobusla Qarabağa getməlidir və orda da korpus komandiri Rəşad Aydəmirova deməli ki, sırası Müşfiq Əbilov onun bacısı oğludur.

Əşgərlərin qarşısında nə deyəcəkdə, nə danışacaqdı, bilirdi, bununla belə, Orxan Vəlinin, Əhməd Cavadin, Almas İldirimin, Şəhriyarın, yeni nasillərdən Abbas Abdullanın, Məmməd İsmayılın, Ramiz Qusarçaylının, Rüstəm Behrudinin vəhə, bayraq haqqında məşhur şeirlərinə bir daha göz gəzdirdi. Əsində onu da bilirdi ki, kütlə arasında tanınması və eləcə də fəxri ad alməsi teatr, kino sahəsindəki qırx illik xidməti ilə yox, bu şeirlərlə bağlıdır.

Konsert briqadası üzvlərinin heç birini şəxsən tanımır, amma beş saatə qədər sürən ul boyu arada ələ bir ulfət, ünsiyyət yarandı ki, Bəhrəmtəpədə Araz çayını keçəndən sonra ul qırağındakı «Araz» restoranının yanında avtobus əyləndirdi.

Bu restoranda konsert briqadası üzvlərinə qonaqlıq verəkən xaləsi Mahizər mobil telefonuna zəng vurdu: «...Müşfiqi Aydəmirova tapırmaq yadından çıxmasın ha!».

O, xaləsinin tapşırığına əməl ələmişdi və Bakıya qayıdandan bir həftə sonra hər dəyəndə onu yad etməyən xaləsi bir qazan cücuplovla evinə gəlmişdi və bildirmişdi ki, daha Müşfiqi posta göndərmirlər, qəraqahda zabitlərlə bir dəyər oturur, pisardi, yazır-pozur.

«N» hərbi hissəsində hələ konsert başlamamış Müşfiqi görmüşdü, daha doğrusu, Müşfiq əşgərlərdən ayrılıb onun boynuna sarılmışdı və o, ilk dəfə əşgər libasında gördüyü Müşfiqin üzünə çox baxa bilməmişdi - kövrəlmişdi.

Bütün bu olaylar bir kino lentə kimi gözələri önündən keçəndə qəher onun böğdü.

-Minaya düşüb?

-Yox, erməni snayper vurub.

-Xalam neynəyir?

-Bütün qohum-əqraba burdadır, gəl gör neynəyir də.

-Mən gələ bilməyəcəm.

-Niye?

-Mənim qonağım var.

-Qonağını da gətir, bu daha urvatdı çıxar.

- Bu mümkün deyil.
- Niye, axı?
- Sabah danışaram.

Kiçik qardaşının onunla ucadan danışması yadına gəlirdi, amma sözün bu yerində Maarif səsinə qaldırdı, ələ bil birdən-birə kiçik qardaş olduğunu unutdu.

-Nə səhah? Sən bu gecə burda olmalısən! Camaat göz-gözə durub, hamı səni soruşur, mən nə deyim? -Və bir qədər susandan sonra yenə ucadan dilləndi.-Axı, kimdi sənin bu qonağın?

- Telefonda deyə bilərəm.
- Niya? -və kinaya ilə soruşdu. - yoxsa, inoplanetyandı?
- Yan olmağına, yandı, amma inoplanetyan deyil.
- Anlamadım.

-Mənı başa düş, qaçaq, sən özün bilirsən ki, mən Müşfiqi öz balamdan ayırmırdım...

Bu söz boğazdan yuxarı deyilməmişdi, o, həqiqətən xalası Məhzərin gözüylə yerdən od götürə-götürə böyüdüüyü Müşfiqi çox istəyirdi, belkə, bunun bir səbəbi Müşfiqin mərhum oğluna bənzəməsi idi, ələ bil Muradla bir cüt alma idilər. «N» hərbi hissəsində -Şuşanın dağları duman içində görünən yerdə Müşfiqi əsgərlərin arasında qıxıb onun boyununu qucaqlayanda qəribə bir hal yaşadı, ona ələ gəldi ki, öz oğludu, o dünyadan gəlib...

- Demək, sən bu gecə buraya gələ bilmədin?
- Bu dəfə qardaşına sifət cavab verdi:
- Yox!!!

...Və arxaya çöndü ki, Edqar durub başının üstündə. Edqar məzlum-məzlum ona baxır. Və Edqar məsələdən halı etmək üçün söz axtaranda o, özü dilləndi:

- Hamısı mənim baxtımndı...
- Və o, başa düşdü ki, Edqar onun qardaşıyla telefon mükaliməsini eşidib. Araya çökmüş üzücü sükutu Edqar pozdu:
- Maarif haqlıdır, sən bu gecə o evə mütlaq gəlməlisən, -dedi, - ağsaqqalsan, istəsən də, istəməsən də bu yüklü çəkməlisən.
- Yaşına görə ağsaqqal olduğunu bilirdi, amma ona ələ gəlirdi ki, bu yükü çəkməyə hazır deyil, fikirləşirdi ki, ağsaqqal olmaq üçün gərək anadan ağsaqqal doğulmasın və o, neynəsin ki, anadan ağsaqqal doğulmayıb.

Rəhmətlik anası onun qohum - əqraba ilə soyuqluğunu rus təhsili və bunun nəticəsi olan dünyagörüşü ilə bağlayırdı, amma o, bununla əsla razılaşmırdı, ona ələ gəlirdi ki, o, başqa bir dünya üçün doğulub.

-Sən mənim Məhzər xalası tanıyırdın?

Edqar başını buladı və sonra da:

-Yox, -dedi, - tanıyırdım.

Yərsiz sual verdiyi birdən-birə anladı; Edqar onun Məhzər xalasını necə tanıya bilərdi ki, onlar Qarabağdan Xocalı faciəsindən sonra gəlmişdilər, bu zaman artıq iki il idi ki, Edqar Peterburqda idi.

1990 - ci ildə, lıboyu Edqardan məktub almaması onu çox təəccübləndirdi və hətta hərdən ona ələ gəlirdi ki, yaqın, başında qəza var.

1991- ci ildə Peterburqda yaşayan aktyor dostundan məktub aldı, təbii ki, təəccübləndi, çünki Yevgeni Frolovla əlaqələri çoxdan kəsilmişdi. Amma məktubu açanda və ələ ilk kəlməni gözü alanda heyrətə gəldi. Məktub Azərbaycan dilində yazılmışdı. Edqar bir an dərdə düşdü, amma məktub yazmadığına görə üzr istəyirdi və ümidvar olduğunu bildirdirdi ki, dostu bunun səbəbini başa düşməlidir. Sonra onun aktyor dostunu necə

tapmasını, məsələni ona anlatmasını və Frolovun onu anlamasını, vasitəçi rolunu oynaмаqdan boyun qaçırmasını təsəllat ilə yazırdı və axırda da qeyd edirdi ki, nə etməli, hələ ki, onların birbaşa yazılması mümkün deyil, Frolovdan bərk yapışmışıqdı.

Ələ həmin gün arvadı Qalina Aleksandrovnə bu məsələdən halı olanda, yanğırçək, yarızarafat demişdi ki, görürsüz, yenə rıssuz keçinə bilmiriz. O da söz əltə qalmamışdı, demişdi ki, düz deyirsən, rus bizim aramızda ələ grib ki, onsuz keçinmək mümkün deyil.

...Kəklük xanım vəd verdiyi vaxtda kardioloq rəfiqəsi ilə gəlib dərhal da Edqarın kardiogramını çıxarmağa başladı və məlum olanda ki, xəstədə infarkt əlaməti yoxdur, o, bir qədər toxdaydı və üzünü qonaqlarına tutub:

-Mən Sizi iki saatlığa Edqarla tək qoymaq istəyirəm, - dedi, - etiraz ələmirsiniz ki?

Kəklük xanım zarafatla cavab verdi:

-Sən nə bilidin ki, biz ələ Edqarla tək qalmaq istəyirik... Məsələnin mahiyyətini Edqar açıqladı:

-Sərxan müəllimin xalası nəvəsi Qarabağda şəhid olub, - dedi, -yas qapısına gəlməliidi.

Kəklük xanım etdiyi zarafata görə üzr istədi, başsağlığı verdi və dedi ki, onda kardioloqu yola salırsın; işə gəlməliidi, gecə növbəsindədi.

Gecə saat 11-ə işləməsinə baxmayaraq, Sərməst yenə də həyətdə idi, ona görə də taksı axtarmalı olandı.

Yolüstü kardioloqu təcili yarımdı mənəqəsinə ötürəndən sonra da acısını Sərməstlə paylaşmadı, çünki onun Naladən kiçik oğlu da Qarabağda hərbi xidmətdə idi.

Yol boyu Müşfiqə görə razılıq verdiyi Qarabağ səfəri kinolenti kimi gözleri önünə gəlirdi.

Konsert briqadəsi üzvlərinin üçü müğənni qadınlardı, kamançaçalan, tar çalan, dəf çalan kimi, onları da tanıyırdı. Dəstədə orta yaşlı bir qadın da vardı, xatirində iz qoyan da ələ o oldu. Əzizə Xan Hüseyn. Məlum oldu ki, bu dəstəyə oğluna görə qoşulub, oğlu Qarabağda əsgərliyi çəkib. Bu Əzizə Xan Hüseyn müğənni qadınlarla müqayisədə çox səviyyəli idi, yol boyu, bəlkə də haqqına, onlara aman vermirdi ki, oxusunlar, özü oxuyurdu. Hətta yan yolda ona bir zarafat da ələdi:

-Ay Sərxan müəllim, bu müğənnilər, bu manislar əsgərlərlə görüşə gedirlər ki, fəxri adı alsınlar, - dedi, - bəs Siza nə düşüb bu yayın istisində?

O, bu sualın cavabından ona görə yayındı ki, hər halda, əsgərlərlə görüşə gətdiyinə əsla peşiman deyildi, ən azı ona görə ki, ələ bu Əzizə kimi bir qadınla qarşılaşmışdı; kişilərlə özünü kişi kimi aparırdı, qadınlarla isə bir-bir öz yerlərini tanıdırdı.

Yan yolda Əzizə ona Vətən haqqında bir şeir də verdi ki, əsgərlərin qarşısında oxusun. Şeir xoşuna gəldi və ələ məşindəndə əzbərlədi.

Canında can qalmadı, varmı candan yanının?

Bir bayatı halın var viranə bağlar kimi.

Darəsiblər canına ölüb gətmiş ananın

Dösünü sorduqlayan qansız uşaqlar kimi

Hara getmə, dardın də arxamca gedər mənim,

Bir quləm öləncən bu dərdi dəşiməyə

Seni xilas etməyə nə gücüm yetər mənim,

Nə səndə arsız-arsız tab edib yaşamağa.

*Sairləri susmayan bir vətən basılmayıb
Qəlbimdə can yerinə buna ümid bəslədim.
Yolunda şəhid olmağ baxtına yazılmayıb
Bayrağıma bükülüb dəfn olunmağ həsrətim.*

Əsgərlərlə görüşdə bu şeiri də oxudu, bəlkə də söyləməzdi, korpus komandiri daha bir şeir xahiş edəndə oxudu. Əsgərlərdən fərqli olaraq, zabit həyatı bu şeiri alqışlamadı, daha doğrusu, onlar bu şeirin tamamında generalın üzünə baxdılar və görəndə ki, onun gözləri yer süpürür, onlar da gözlərini çəkmələrinin ucuna zilləldilər.

Görüşün sonunda Bağırov soyadı «zəmpalıtı» şeirin müəllifliyə maraqlandı və sonra da dedi ki, biz cavanlara vətənpərvərlik duyğusu aşılmalıdır, biz gəncləri azərbaycançılıq ruhunda böyütməliyik.

Sərxan Səmədzadə «zəmpalıtı» susdurmağ qərarına gəldi: -Bunnan da artıq azərbaycançılıq olar, qəhrəman Azərbaycanı bayrağına bükülüb dəfn olunmağ istəyir.

Və sonra da öz «mən»ini -düşüncəsini qoydu ortalığa: -Amma şəxsən mən bir az başqa cür düşünürəm, mənim üçün Vətən yer kürəsidir.

Polkovnik kinayə ilə gülməsəydi: -Bu, sufi falsəfəsidir. Siz sufisiniz? Əslində, paqonundakı uduzları sayandan sonra polkovnik olduğunu təxmin etdiyi Bağırov soyadı bu hərbiçindən belə bir sual gözləmədi. -Bilmirəm, -Sərxan dedi, - amma onu bilirəm ki, Nizami də belə düşünürdü, Nəsimi də, Füzuli də.

Və dərhal da söhbəti polkovnik özü dəyişdi və məlum oldu ki, sadəcə onunla tanış olmağ, şəkil çəkdirmək istəyir.

Görüşdən sonra Müşfiqin ona verdiyi sual da o şeirlə bağlı idi: Müşfiq soruşurdu ki, o şeirin üzünü köçürüb ona verməyə imkanı varmı?

O zaman Müşfiqin istəyinə əməl etməmişdi, amma ağılına da gəlməmişdi ki, gününün birində Müşfiq o şeirdə deyildiyi kimi bayrağa büküb tabuta qoyacaqlar.

Sərxan Səmədzadənin yas qapısında -daha doğrusu Ağdam qaçaqçılarının məskunlaşdığı yataqxanada görünməsi canlanmaya səbəb oldu, hətta ondan xeyli ahil kişilər də onun dilucu salamını əllərinə sinələrində çarpazlayıb təzim etməklə aldılar. Xalası Mahizər isə sanki onun gəlişini gözləyirdi ki, var səsilə höknürsün, yanıqlı səsilə ağı desin:

*Bu dağlar, ulu dağlar,
Çəsməli, sulu dağlar.
Mənim Müşfiqim ölüb,
Göy kişnər, bulud ağlar.*

Birotaqlı mənzildə bəlkə də stul, kətil vardı, amma kişilər ayaq üstə dayanmışdılar və piçiltıyla danışırdılar.

Hiss olunurdu ki, hamını daha çox maraqlandıran şəhidin necə vurulmasıdır.

Müşfiqin əmiləri şəhidi harda və necə dəfn etmək barədə yekdil rəyə gəlmək istəyirdilər. Çoxluğun fikri şəhidi Ağdama-Quzanlıya aparmağ və orda şəhidlər qəbiristanlığında torpağa tapşırmağ idi. Sərxan təəssüflə fikirlişirdi ki, dəfnə iştirak edə bilməyəcək, axı, o, Edqarı yola salmalı idi. Ürəyindən keçəni Maarifin qulağına pıçıldadı:

-Sən gedərsən Ağdama...

-Bəs sən?

-Mən üçünə gələm.

-Niyə?

O, bir qədar götür-qoy ələyəndən sonra yenə də bunun səbəbini qardaşına söyləməkdən vaz keçdi.

-Niyəsini sonra söyləyəm.

Qardaşı narazı halda başını bulayandan sonra dedi:

-Mən səni başa düşürəm, dadağ...

Tabutu otağın tən ortasında - allı-güllü bir gəbənin üstünə qoymuşdular. Qadınların səsi mətbəxdən gəlirdi və arabir xalasının ürək parçalayan ağıları eşidilirdi:

*Şanlı gəldin
Şöhrətli, şanlı gəldin, ay Müşfiq, ay Müşfiq
Yolunu gözləyirdim,
Köynəyi qanlı gəldin, ay Müşfiq, ay Müşfiq.*

Bəlkə, bir qədar də dayanardı, amma xalasının ürək parçalayan ağıları onu Müşfiqin əmilərindən üzr istəyib otaqdan çıxmağ vadiə elədi.

Yataqxananın həyətidə yolunu gözləyən Sərməstin faciədən xəbər tutması təbii idi. Sanki bu yataqxana binası da şəhid olmuşdu. Səs-səmir eşidilmirdi, qaranlıq pəncərələr diqqət çəkirdi. Sakinlərin çoxusu, yəqin ki, mətam əlaməti olaraq mənzillərinin işığını söndürmüşdü.

Adətən, yol boyu danışıq-gülün, zarafat əylən Sərməstə ona yalnız birca sual verdi. onu da Azadlıqla İnqlabın tininə yaxınlaşanda:

-Səhər neçədə gəlim?

Sərxan bir qədər fikirlişəndən sonra:

-Neçədə gəlisən - gəl - dedi, -unutma ki, biz saat doqquz tamamda aeroporta olmalıyıq.

Astanada ona görə ayaq saxladı ki, nəfəsini dörsün, evdəkilər onu təngnəfəs görməsinlər. Adəti üzrə açan axtarmağ üçün əlini cibinə salanda yadına düşdü ki, yox, bu gecə o öz qapısına açar salmayacaq, qapının zəngini çalmalıdı, axı, evində adam var. Birdən-birə ağılına gəldi ki, arvadını itirdiyi gündən bəri hələ bir dəfə də olsun öz qapısının zəngini çalmayıb...

Barmağını zəngin düşməsinin üstünə qoyandan sonra bir qədər ləngidi ki, xoş - həm də onu heyəcənlandıran bu anların ömrünü üzatsın.

Qapını üzünə açan Edqarın geyinib - keçdiyini, hətta qalstuk da taxdığını görəndə zarafatla:

-Bu nədi, - dedi, - yoxsa indindən aeroporta getmək istəyirsən?

Edqar ciddi cavab verdi:

-Yox... - dedi və təxmin etdi ki, bütün bunlar öz sinifdəsinə - Kəklilik xanıma görədi, ədəb - ərkanla yaşadığını bildirmək üçündü.

Yenica dəmlənməmiş qəhvənin qoxusu mənzili bürümüşdü və bu qəhvə iyi qədar də diqqətini çəkmə mənzilinin isinməsi idi. Divarları ani göz gəzdirdi və dərhal da hiss elədi ki, evdə nə qədar qızdırıcı varsa, hamısı şəbəkəyə qoşuldu.

Kəklilik ona başsağlığı verdi, şəhidin necə vurulması ilə maraqlandı və sonra da (bəlkə də təskinlik xatirinə) dedi ki, son bir ayda onların məhəlləsinə Qarabağdan üç şəhid gətiriblər.

Siyasətdən söz düşəndə Edqarın sinifdəşi söhbəti ilk baxışda bir qədər basit görünən sualla yekunlaşdırdı:

- Olmayaydım, görəydim bu münəqişə necə qurtaracaq?
Sərxan Səmədzadə ortalığa atılmış bu sualı cavabsız qoymadı.
- Bütün savaqların sonunda bərişiq olub, şəksiz anlaşıma olacaq, amma biz o günü görməyəcəyik, - dedi və xəlvətcə el atıb qızdırcılardan birinin şnurunu şəkəbdən çəkdi.

Kakliyi yola salandan sonra mənzilə çöken sükutu Edqar qefil, gözənilməz sualla pozdu:

- Sənin Amerikaya gedib-gəlməyə pulun-paran var?
- Sualın nədən doğduğu, hardan qaynaqlandığı ona belli idi.
- Var, - dedi, - niyə yoxdu ki?
- Gedəcəksən?
- Hələ bilmirəm.

Dünya gecə o birdən-birə qat eləmişdi ki, gedib Amerikaya təyyərə bileti alsın.

-Niyə bilmirsən ki? Yanısın sənin oğlun olduğunu asanlıqla sübut edə bilərsiniz, - dedi, - indi DNK deyilən qan müayinəsi var, dərhal hər şeyi üzə çıxardır. Sərxan belə müayinənin olduğunu çoxdan bilirdi, amma bilmirdi ki, Çikaqoda uşaq evində böyüyən o uşağa nə deyəcək? Axı, dünya yalandan daha çox həqiqətə şübhə ilə yanaşır. Görəsən, niyə? Onu bu düşüncələrdən Edqar ayırdı:

- Bilirsən, o uşaq sənin həyatını dəyişəcək, səni ölməyə qoymayacaq!
- Səksənini haqlamışdı, amma yəne də ölüm adi gələndə bədəni ürpeşirdi və hərdən fikirləşirdi ki, görəsən, "Ölümdən qorxmuram" - deyən insanlar nə dərəcədə səmimi idilər? Kaş o da ələ vaxt ayıydı ki, o dünyaya inandı...
- Səhər neçədə durmalıyıq?
- Ən gec saat yeddədə, - Sərxan cavab verdi, - bir saata hazırlaşarıq, bir saata da Sərməst bizləri aeroporta çatdırar. Yuxun gəlir?
- Yox, yuxum gəlmir, amma düşünürəm ki, yatmaq lazımdı, sən bu gün lap əldən düşdün.
- Ha, yorulmuşam, - Sərxan dedi, - bəlkə, adama yüz - yüz konyak vuraq, yuxu gətirər.

Edqar dərhal etiraz elədi:

- Buna ehtiyac yoxdu, - dedi və yatmaq üçün mətbəxə keçəndən sonra sözünün məbədini gətirdi, - qızdırcıları da şəkəbdən ayırma, qoy canımız qızsın, heç olmasa bu gecəni adam kimi yataq.

Amma o, artıq mənzilədi iki qızdırcıdan birinin şnurunu divardan çəkmişdi və fikirləşirdi ki, ikinci qızdırcını da şəkəbdən ayırsın, ya yox?

Sonra Edqarın səsi vanna otağından gəldi;

- Sən qısa qapanmadan o qəder də qorxma, qısa qapanma naqillər həddindən artıq yüklənəndə baş verir, - dedi, - iki qızdıncı qısa qapanmaya səbəb ola bilər.

Edqarın iradəna qarşı çıxmısa da, şəkəbdən təzəcə ayırdığı qızdırcını xəttə caladı.

Əlində qələm, yaldığı divana bitişik yazı masasının arxasında bir saata qədar otursa da, özünü kökləmək üçün memuarı yarımqıq qalmış yerdən dönə-dönə oxusa da, bir cümlə belə yazmadı.

Hərdən yazı masasının arxasında belə darılarda, ümumiyyətlə, yazıcı-şair tayfasının halına acıyır. Yəne də o tanış duyğunu yaşadı.

Vanna otağına girib-çıxandan sonra mətbəxə ona görə boylandı ki, görsün Edqar üstünü açmayıb ki?

Üzleşdiyi mənzərədən heyrtə gəldi: Edqar, həтта pencəyini belə soyunmadan uzanmışdı və bu vəziyyətdə də onu yuxu aparmışdı.

Qonaq ilk təmasdan gözlerini açdı və hövlnək soruşdu:

- Nə club?
- Dostunun üzünə gülümsədi:
- Paltarını niyə yatmısan?
- Edqar cavab əvəzinə çiyini çəkdi və əstadan:
- Nə bilim, - dedi, - soyuqdu.
- Soyuq deyil! - Sərxan etirazını bildirdi, - qızdırcıları ikisi də təxildir, qalx, soyun, adam kimi yat.

Edqar ısrar eləmədi və yataqdan qalxıb tənbel - tənbel soyunmağa başlayanda, mətbəxin hansı bucağındasa şişcan civillisi eşidmədi və Sərxan:

- Görürsən, - dedi, - otaq isinib ki, onlar da adaxlıbazlığa başlayıblar. Sərxan çoxdan bu fikirdə idi ki, şişcanların civildəməsi onların intim dünyası ilə bağlıdır.

1990 - ci ildə bu mətbəxdə gecələdəyi bir həftə ərzində Edqar da bu qənaətə gəlmişdi, çünki mətbəxdəki şəkəbəyə qızdıncı taxılmayanda daşdan səş çixirdi, şişcanlardan yox.

1990 - ci ilin yanvarında burada onun üstüden evin havası deyildi, düşüncələrinin soyuğu idi, sərbəhə inamını hər gün, hər saat, hər dəqiqə itirirdi... Paltarlı yaldığına görə Edqar qınasa da, nədənsə Sərxan özü də yatağa soyunmadan uzandı; üstünü ona görə örtmədi ki, yuxulamasın və bir qədar dincələndən sonra qalxıb yarımqıq qalmış yerdən memuarının məbədini yazsın...

...Onu daş kimi yuxusundan mətbəxdən gələn xırıltı səsi oyatdı. Mətbəxin işığını yandıran anda heç nə anlamadı: Edqarın üzü üzünə, gözü gözünə baxırdı. Özü də illik bir təbəssümlə.

Dostunun bumbuz olmuş qollarından tutub qaldiranda və onun artıq bu dünyada olmadığını anlayanda isə qorxudan çıışdırdı.

- Edqar!!!

Bir daha var səslə bağırmaq istəyəndə səsi çıxmıdı, qəhər onu boğdu. "Görünür, soyunmadan yatağa girməsi səbəbsiz deyilmiş, özü hər şeyi bilirmiş..."

Rusca təhsil aldığından, əsasən ruslar, ermənilər arasında böyüyüb başa çatdığından, xristian ənənələrini kifayət qədər bilirdi; bilirdi ki, dəfnə hazırlanan mərhuma ən gözəl paltarlarını geydirirlər.

Həyatının ən sərt, amansız döngələrində - xüsusən oğul dağı görəndə özünü ələ almağı, toparlamığı bacarmışdı, yəne də hiss elədi ki, canına təpər gəlir, bu sınaqda əciz qalmayacaq.

Nəinki Edqarın əynindən çıxan köynək, heç şalvar, pencək də onu açmıdı və qərara gəldi ki, dostuna öz paltarlarını geyindirsin.

Şifonerdən selofani açılmış köynək də tapdı, geyilməmiş kostyum da, bir cüt açar ayaqqabı da...

Boynuna qalstuk taxsa da, birdən yadına düşdü ki, qalstuku bəyaz bantla əvəz etsə, daha yaxşı olar, axı Edqar həm də sənət adamıdı, kamança çalandı.

Meiytin ariq, çalimsiz olması xeyrinə idi, asanlıqla sağa-sola çevirirdi, yalnız şalvarına kəmər keçirmək bir balaca çətin oldu.

Meiyti geyindirəndən sonra ona bir qədar də aralıda tamaşa elədi və bu qənaətə gəldi ki, mütləq tabut sifariş verməli; bunu xristianlıq qaydaları tələb eləyir. Və yadına Nalə düşdü, çünki Nalənin tabut düzəldiyini bir dəfə öz gözllərlə görmüşdü.

...Naləni tutmuşdular. O, nəhayət ki, neçə illərin axtarışından sonra o məşum dağ yamacında anasını tapşırıqları torpağı quyladıqları yeri tapıb və dostu Arakellə torpağı eşib-eşib ordan anasının nəşini çıxardanda və səliqə ilə özü ilə götürdüyü yığcam çamadana dolduranda yaxalanmışdılar, amma o müəmmalı bir sevinc içində idi və buna görə də onu tutub, dərhal da əl-qolunu qandallayanlar elə güman edirdilər ki, o yalnız lal-kar deyil, həm də dəlidir. Arakel Naləyə nə isə anlatmaq istəyirdi. O, Arakeli başa düşə bilməsə də, öz ürəyindən keçəni ona anlatdı, anlatdı ki, onu bağışlasın. Arakel acı-acı gülümsündü...

***

Qızıl balıq, nəhayət ki, anasının qoxusunun onu bihuş etdiyi irmağa çatmışdı, aylardan bəri bətnində gəzdirdiyi yükü irmağın göz yaşı kimi dupduru sularına boşaltmışdı, halsız-heysizdi, son anlarını yaşayırdı və təəssüflənirdi: «heyif, ölümün bu qədər gözəl olduğunu bilmirmiş...». Ona elə gəlirdi, o ölmür, sadəcə anasına qovuşur, anasına qovuşur ki, dünyanın nizamı üzülməsin. Bu arada erkək qızıl balıq gözüne göründü: amma ilğim kimi.

***

Sərhan güman edirdi ki, günü bu gün Edqarı anasının - Asya Cahangirovnanın yanında torpağa tapşıra bilər, amma bir qədər ölçüb-biçəndən sonra gördü yox, bu məsələ o düşündüyü qədər asan başa gəlməyəcək.

Çıxış yolunu qardaşı Maarifə zəng vurmaqla tapdı.

- Dadaş, mənə tabut lazımdı.

Sanki yuxuda idi, dəstəkdən gələn sert cavab onu oyatdı.

- Heç bilirsən, saat neçədi?

Ötkəm səsle cavab verdi:

- Saatin bura nə dəxli, sənə deyirəm ki, mənə tabut lazımdı! Tabut!!!

...Yarım saat sonra qardaşı Maarif yanında idi, onun gəlişindən ürəklənsə də anbaan heydən düşürdü, mənzilində gözlədiyi qısa qapanma sanki ürəyində başlayırdı. Hələ ölüm havası heç zaman onu bu qədər yaxından verməmişdi. Birdən-birə titrəməyə başlayanda, astadan, dodaqlarının ucunda:

- Allahım, aman ver, - dedi, - sənənə birçə günlük möhlət istəyirəm.

Ömründə ilk dəfə idi ki, Allahın adını tutub, Allahın adını dilinə gətirib kömək istəyirdi...

2013 -2014

Bakı -Truskaves-Bakı

